

EURİPİDES

BAKKHALAR

HASAN ÂLİ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ

ÇEVİREN: SABAHATTİN İYÜBOĞLU

HASAN ÂLİ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ

EURİPİDES

BAKKHALAR

çeviren

SABAHATTİN EYÜBOĞLU

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

özgün adı

Βάκχα

© türkiye iş bankası kültür yayınları, 2010

editör

ALİ ALKAN İNAL

görsel yönetmen

BİROL BAYRAM

düzeltili

ALEV ÖZGÜNER

grafik tasarım ve uygulama

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

Bu kitabın tüm yayın hakları saklıdır.

Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında gerek metin,

gerek görsel malzeme yayınevinden izin alınmadan hiçbir yolla çoğaltılamaz, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

istiklal caddesi, no: 144/4 beyoğlu 34430 istanbul

Tel. (0212) 252 39 91

Fax. (0212) 252 39 95

www.iskultur.com.tr

Hümanizma ruhunun ilk anlayış ve duyuş merhalesi, insan varlığının en müşahhas şekilde ifadesi olan sanat eserlerinin benimsenmesiyle başlar. Sanat şubeleri içinde edebiyat, bu ifadenin zihin unsurları en zengin olanıdır. Bunun içindir ki bir milletin, diğer milletler edebiyatını kendi dilinde, daha doğrusu kendi idrakinde tekrar etmesi; zekâ ve anlama kudretini o eserler nispetinde artırması, canlandırması ve yeniden yaratmasıdır. İşte tercüme faaliyetini, biz, bu bakımdan ehemmiyetli ve medeniyet dâvamız için müessir bellemekteyiz. Zekâsının her cephesini bu türlü eserlerin her türüsüne tevcih edebilmiş milletlerde düşüncenin en silinmez vasıtası olan yazı ve onun mimarisi demek olan edebiyat, bütün kütlenin ruhuna kadar işliyen ve sinen bir tesire sahiptir. Bu tesirdeki fert ve cemiyet ittisali, zamanda ve mekânda bütün hudutları delip aşacak bir sağlamlık ve yaygınlığı gösterir. Hangi milletin kütüphanesi bu yönden zenginse o millet, medeniyet âleminde daha yüksek bir idrak seviyesinde demektir. Bu itibarla tercüme hareketini sistemli ve dikkatli bir surette idare etmek, Türk irfanının en önemli bir cephesini kuvvetlendirmek, onun genişlemesine, ilerlemesine hizmet etmektir. Bu yolda bilgi ve emeklerini esirgemiyen Türk münevverlerine şükranla duyguluyum. Onların himmetleri ile beş sene içinde, hiç değilse, devlet eli ile yüz ciltlik, hususi teşebbüslerin gayreti ve gene devletin yardımı ile, onun dört beş misli fazla olmak üzere zengin bir tercüme kütüphanemiz olacaktır. Bilhassa Türk dilinin, bu emeklerden elde edeceği büyük faydayı düşünüp de şimdiden tercüme faaliyetine yakın ilgi ve sevgi duymamak, hiçbir Türk okuru için mümkün olamayacaktır.

23 Haziran 1941

Hasan Âli Yücel

Önsöz

Baklıhalar'ın bilim ve sanat değeri eksik bir çevirisi bile şimdilik faydalı olur sanıyorum; çünkü Baklıhalar yalnız Yunan tragedyasının değeri bir örneği değil, Dionysos dininin de belli başlı belgelerinden biridir. Dionysos dini ise Batı'nın fikir ve sanat kaynaklarından biri ve belki en bereketlisidir. Yalnız tiyatroyu doğurmuş olması bile bu dinin Avrupa kültüründe ne büyük bir yer tuttuğunu gösterir.

Dionysos, ruhunu ve zekâsını doğayla doyuran yeni insanlığa en yakın gelen tanrıdır. Hristiyanlık, Avrupalıların Dionysos'u kendi tanrıları gibi sevmelerine mani olmamıştır. Bugün bile hâlâ doğayı öven her türlü sanat eserinde Dionysos'un kudretli nefesi hissedilir. Toprakdan fıskıran hayat, her Batılı şaire Dionysos'u hatırlatır. Bu harikulade efsane, her yıl asmaya yürüyen su gibi, Batı şiirini zaman zaman coşkun korolarıyla doldurur. Doğayı bir Avrupalı gibi görebilmek için Dionysos'u tanımış olmak gerekir.

Bizim için Dionysos dininin ayrı bir önemi de bu dinin Yunanistan'a Anadolu'dan geçmiş olmasındadır. Bak-

khalar'ın ilk sahnesinde Dionysos kendini tanıtırken bunu açıkça söylüyor: “Ben Lidya'nın, Frigya'nın altın ovalarından geliyorum, İran'ın güneşten kavrulan kırlarını, Baktra'nın uzun surlarını, Media'nın buzlarla örtülü topraklarını, saadet diyarı Arabistan'ı, tuzlu denizin kıyılarında uzanan bütün Asya ülkesini (Küçük Asya), barbarlarla Hellenlerin karışık yaşadığı güzel hisarlarla çevrili şehirleri dolaştım. Oralarda korolarımı düzdüm. Dinimi, ayinlerimi öğrettim; şimdi de kendimi Hellenlere tanıtmak istiyorum.”

Anadolu'da yüzyıllarca hüküm sürmüş olduğundan şüphe edilmeyen Dionysos dininden ve ayinlerinden elbette birçok izler kalmış olacaktır. İslamiyetten sonra Anadolu'da bilhassa köylüler arasında yaşamaya devam eden âdetler, gelenekler arasında Dionysos dinine bağlanabilecek hurafeler olsa gerektir. Bunlar üzerinde şimdiye kadar durulmamış olduğu için ilk göze çarpan yakınlıklar üzerinde verilecek hükümlerin bilimsel bir değeri olamaz. Ancak Bektaşî ayinlerinde Dionysos dininden bazı izler bulunması kuvvetle tahmin edilebilir. Bu münasebetle şahsi bir hatıramı anlatmadan geçemeyeceğim. 1943 yılında İzmir'de Müze Müdürü Salahattin'in yardımıyla meydana çıkarılan bir Yunan agorasını gezmeye gitmişim. Salahattin Bey'e Bakkhalar tragedyasında adı geçen Tmolos Dağı'nın yerini sormuş ve Manisa'daki Bozdağ olduğunu öğrenmişim. Salahattin Bey, “Bozdağ'ın neresini kazsanız bir Dionysos mabedi bulursunuz,” diyordu. Salahattin Bey bana “Yunan agorasında heykeller ve abideler arasında bulduğu, Türklere ait çok eski mezar taşları gösterdi; bunların ilk Bektaşî kadınlara ait olduğunu ve bu kadınların agoraya tesadüfen gömülmüş olmadıklarını söyledi. Biraz tereddüt ettikten sonra bana bir sır da verdi: “Bektaşîliğin Dionysos diniyle yakın akrabalığını ispat edebilecek haldeyim, türlü türlü belgeler biriktirdim, ama bunlar ancak ölümünden sonra ortaya çıkacak, siz de kimseye söylemeyin.” Umarım ki geçen yıl Salahattin Bey'i çok sevdiği agorasından ansızın ayıran ölüm bu sırrı da alıp götürmemiştir.

Anadolu'nun çeşitli halk dansları arasında ilk Dionysos korolarından kalmış olanların meydana çıkarılması da beklenebilir. Şu kadarı söylenebilir ki bunları, temsili olmayan, coşturucu bir hareket cümbüşünden ibaret olan danslar arasında aramak gerekir. Horos, başlangıçta bir dans bile değildi; çılgınca bir tepinme idi. Fransızca çeviride “dans” kelimesiyle karşılanan “horos” kelimesini ben Euripides'in tarifine yakın bulduğum hora tepme sözüyle çevirdim. “Hora”nın ve “horon”un “horos”la kelime olarak ilgisi olup olmadığını bilmiyorum, ama horon denilen danslarda ilk Dionysos horoslarındaki hareket sarhoşluğunu andıran bir hal görünmektedir. Horosda Euripides'in anlattığı ayak ve baş hareketleri bulunduğu gibi, Bakkhaların “Euhoi” nidalarını andıran bağrıışmalar da vardır.

Bu çeviri Mario Meunier ile M.G. Duclos'nun Fransızca çevirileri karşılaştırılarak yapıldı. Birincisi eserin ruhuna, ikincisi kelimelerine sadık kalmaya çalışan bu iki çeviri arasındaki ayrılıkları karine ile telif etmek mecburiyetinde kaldım. Çeviri Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yunanca doçenti Azra Erhat tarafından Yunanca aslı ile de karşılaştırıldı. Mario Meunier'nin giriş yazısını kısaltarak çevirmeyi de faydalı buldum. Metne ait notları da Marin Meunier çevirisinden aldım; fakat bu notlarından yalnız Türk okuyucusunu ilgilendirecek, Dionysos dinini aydınlatacak olanlarını çevirdim.

Sabahattin Eyüboğlu

Giriş

Dionysos Dini

Bakkhalar'ı okurken bu tragedyanın eski Yunanistan'da Dionysos^[1] dininin İncil'i yerinde olduğu unutulmamalıdır. Sanatta, şiirde ve dinde Bakkhalar'ın verimli bir etkisi olmuştur. Dithyrambos'un, Satyr dramının, komedy ve tragedyanın, Bakkhos şerefine kutlanan parlak bayramlardan doğduğu bilinir.

Dionysos'un doğum ve ölüm efsanesi, ilkin bütün bitkilerin esrarlı hayatı, daha sonra asmanın büyümesi, üzüm olması, bağ bozumunun türlü safhaları ve şarabın insanda doğurduğu değişik ve karışık haller karşısında insanların vardığı birçok ilkel fikirden doğmuştur. Zengin Yunan imgeleminde şarabın hikâyesi bir dram haline geldi. Efsane şu şekle girdi: Toprak yahut Semele uzun kış uykusundan uyanır uyanmaz Gök'ten yahut Zeus'tan gebe kalır. Bu çiftleşmeden sonra Bakkhos doğmaya başlar. İlkbaharda filizlere su yürüyünce tanrı tomurcuklarda kendini gösterir. Ama yazın, Zeus Semele'yi yıldırımlarıyla yakar. Güneşin sıcaklığı toprağı kurutup kavurur. O zaman, toprağın başlamış olduğu işi bitirmek göğe düşer: Bulutlar Bakkhos'u sarar; çiyler, kaynaklar ve yağmurlar, yani Nymphalar ve Naiadeler asmayı öldürerek Dionysos'u besler ve büyütürler.^[2] Üzümlle koparılan tanrı, özünü maddeden sıyrabilmek için birçok eziyete katlanır: Parça parça edilir, küplerde hapsedilir, ayaklar altında ezilir. Böylece Dionysos, kendini insanlara vermek, onlara hayatının sırrını katabilmek için İsa gibi ıstırap çeker; fakat bu işkenceler onu öldürmez. Toprağın yetiştirip öldürdüğü üzümün içindeki tanrı, üzümle birlikte topraktan koparılıp ezildikten, mezara gömüldükten sonra, ekşime sayesinde yaşamaya devam eder; kudreti büsbütün artar, şarapla insanın damarlarına geçerek onu coşturur, ruh ve beden kudretini son haddine götürür.

Şarabın kendisi olan şarap tanrısı, efsaneye göre, Nysa mağaralarında büyüdüktan sonra üzümü bulur ve bu meyvenin nimetlerini insanlara dağıtmak ister. Dionysos'un bu amaçla yaptığı söylenen seyahatler, bağcıların dünyaya yayılışını efsane şeklinde anlatmaktadır. Şarabın girdiği yere Dionysos dini de giriyordu. Bakkhos, sarmaşık sarılı asasıyla (thyrsos) Yunan toprağına ayak basınca, Hellenler onu ırklarındaki dehayı canlandıran kudret olarak gördüler. Kolektif ruh uyanıp coştı. İlk sarhoşluk içinde, ince Hellen anlayışı, her şeyi birbirine bağlayan sırrı sezdi. Coşan insan, kendini dünyanın sahibi bir tanrı gibi gördü. Ormanların ve dağların küçük tanrıları, Sirenler ve Satyrler, inlerinden çıkan vahşi hayvanlar, kaynakların Nymphaları, çobanlar ve krallar, insan ve tanrı, bütün varlıklar, topraktan fişkırp dünyayı saran bir sevinç içinde birleşip kaynaştılar. Ağaçlar, kayalar, dağlar, bayırlar da insanlarla birlikte coştı. Euripides'in dediği gibi, o zaman "sevinçten yer yerinden oynadı". Dionysos'un dini, sarp dağların, çorak toprakların, yabani otların tanrıları Rea ve Kybele'nin dinleriyle birleşti. Sarhoşluk insanlara korkuyu unutturdu.

İnsanlar şarabın içindeki tanrı ile birleşince, türlü türlü hallere giriyorlardı. Kimi sükûnet içinde kendinden geçip yükseliyor; kimi azıp kuduruyor, kavga, gürültü çıkarıyordu. Kiminin ruhu açılıp coşuyor, kiminin ruhu kendi içine kapanıp dertleniyordu. Aynı içkinin böyle değişik sonuçlar vermesine sebep ne idi? Bakkhalar'ın da doğruladığı gibi şarabın iyi veya kötü sonuçlar vermesi, Dionysos'u bazı insanların iyi, bazı insanların fena karşılamış olmalarına yorulmuştu. Fakat bu yazımda başka bir fikir daha saklıdır ki, Dionysos'un Eleusis'te, varlıkların yeniden doğuşlarını düzenleyen yeraltı tanrıları Demeter ve Kore'nin yanında yer alışı ancak bununla izah edebiliriz:

Dionysos önce Rea ve Kybele gibi dağ bitkilerinin, daha sonra bağın ve şarabın tanrısı iken,

zamanla ve birçok efsanenin bir araya gelmesiyle, bitkilere can veren özün, ilkbaharda yerden fıskıran zengin hayatın tanrısı oldu. Mayıs tanrısı Kore gibi, asma da yaz sonunda ölüp ilkbaharda yeniden doğar. Her yıl doğan ve ölen Dionysos, tabiattaki yaratılışın ve öldükten sonra dirilişin esrarlı tanrılarından biri oldu. Karanlık yeraltı dünyasının büyük tanrısı Persephone ile birleşti, böylece şarapla ekmek aynı sırrın simgeleri oldu. Eleusis Mysterlerinde^[3] nasıl, sessizce koparılan bir başak ölmezliğin sırrını taşıyorsa, şarap da evrende hiç durmadan devreden, aynı bütünün içinde türlü şekillere giren hayat kudretini temsil ediyordu. Dionysos'un şarabını içenler şahsiyetlerinin alçaldığını veya yükseldiğini, içlerinde yavaş yavaş, daha önce yaşamış oldukları hayatlara ait ruhların uyandığını hissediyorlar, Bakkhos onlara kendilerini tanıtıyor, içlerinde saklı duran türlü ruhları meydana çıkarıyordu. İyi ruhlar meydana çıkınca, geriye onları kötü ruhlardan ayırmak işi kalıyordu. Dionysos nasıl toprağı kıştan, insanları gamdan, kasvetten kurtarıyorsa, dinine girenlerin ruhlarını da gecenin, korkunun ve kaosun kattığı bütün kötülüklerden temizliyordu. Bu kötülüklerden arınma, insan ruhunun tanrı ile kaynaşması sayesinde oluyordu. Dionysos'a inanan kendinden geçerek, tanrının hayatını yaşıyor, ruhunu bir bedene bağlayan zincirleri koparıp atıyor; içinde yeniden doğan şarapla, ruh alevinin etini kemiğini yaktığını hissediyordu. Tanrı ile birleşince daha güzel bir hayata doğmakla kalmıyor, evrene düzen veren ezeli akla katılıyor ve her gün yeniden doğan doğa nihayet sonsuz sarhoşluğa, tam kurtuluşa varıyor.

İşte, Orphiklerin^[4] kattığı metafizik ve ahlaki unsurlarla, Bakkhos'un doğum ve ölüm efsanesinin aldığı şekil budur. Orpheus destanları bağ ve hasat efsanelerini birleştirmekle Bassaridler'in azgınlıklarını gidermiş ve Mainadlara daha sakin, daha vakur bir çehre vermişlerdir. Onlar sayesinde, insanları sıkıntıdan kurtaran tanrı gittikçe büyümüş, dünyayı, doğayı, canlı varlıkları şekilden şekile sokarak yaşatan kudretin tanrısı olmuştur, İsa'dan önce VII. asırda Attika'da kutlanan bağ ve şarap ayinlerine, Trakya'dan gelen Dionysos-Zagreus mezhebi de katıştı. Bu yeni gelen tanrının herhalde Trakyalıların Sabazios'u ve Getaların Zamolxis'yle bir yakınlığı vardı. Bu ilkel ve vahşi tanrının dini Yunanistan'a girince inceldi. Dışarıdan gelen azgın ve kırıcı Dionysoslar, ölümlerin ruhları ve yeraltı hayatı üzerindeki haklarını muhafaza etmekle beraber sertliklerini kaybettiler ve insanları ölmezliğe götüren, dünyadaki hayatlarında onlara uslu, sakin, dindar ve mesut bir hayat sürmenin yollarını gösteren iyi yürekli büyük yeraltı tanrısı Zagreus'a benzediler.

Yunanlıların ilk Dionysos'u, ılık yaz yağmurunu yağdıran, şimşegın etkisiyle yeryüzünde biten her şeyin tanrısı idi. Şimdi Orphiklerin Dionysos-Zagreus'un kökenini izah için yarattıkları efsaneyi görelim.

Bu tanrı Zeus'un büyük yeraltı tanrıçalarından biri ile (Demeter yahut Kore)^[5] birleşmesinden doğmuştur. Zeus bir yılan şekline girerek kendi kızı Kore'yi gebe bıraktı. Kore, tohumları filizlendiren kudretin simgesidir. Yılanlar ilkbaharda çiçeklenen yeraltı hayatının bekçileri, Zeus yahut Gök de toprağın ve toprağın kızlarının ebedi kocasıdır.

İkinci Dionysos doğunca, Semele'nin oğlu gibi, bir mağaraya götürüldü. Orada Nymphalar arasında büyüdü. Dünyanın anası Rea'nın rahipleri olan Kuretalar onu koruyorlardı. Kuretaların boş bulunduğu bir gün toprağın oğulları Titanlar, kıyafet değiştirerek Zagreus'a yaklaştılar, oyuncak veriyormuş gibi yaparak çocuğın üzerine atıldılar ve vücudunu parça parça ettiler, sonra bu tanrı etinin parçalarını bir kazana koyup kaynattılar ve yediler. Fakat bu parçalardan bir tanesi kaldı: Pallas, Titanların elinden Dionysos'un kalbini aldı ve canlı canlı Zeus'a götürdü. Bu tanrı kalbi yeni bir hayatın mihrakı oldu. Tanrının ölmez cevheri şekil değiştirdi, yeni bir vücuda girdi. Titanları da

Zeus yıldırımlarıyla yaktı.^[6]

Orphiklere göre, insan yıldırımla yanan Titanların küllerinden doğmuştur. Titanlar Dionysos'un etini yemiş oldukları için, bizim atalarımız olan bu toprak oğullarının küllerinde tanrı zerreleri bulunuyordu. İşte bizim bünyemizdeki ikilik bundan geliyor. Titanlarla tanrıların, yerle göğün çocukları olan bizler, ezeli saadete kavuşmak istersek, içimizdeki tanrı zerresini bedenden sıyırmak mecburiyetindeyiz. Bu gayeye varabilmek için bizim de Dionysos'un çektiği ıstırapları çekmemiz, ruhumuzu aşkla temizlememiz, kendimizden geçerek tanrılaşmamız gerekecektir. Biz de sonsuz saadeti, onun gibi ıstıraba sabırla katlanarak elde edeceğiz. İhtiraslarımız bizi her gün parçalıyor, ama kalbimiz bizi yeni bir bütünlüğe götürebilir. Böylece insan büyük kurtuluş gününe kadar durmadan parçalara ayrıldıktan sonra yeniden toplanıp bütünleşerek yaşayacaktır. Zagreus'un parçalanması ilk ve büyük tekliğin dağılmasının, her doğuştaki ayrılmanın simgesidir. Her şey parçalanıp dağılır, fakat tohumdan yeni bir bitki, kalpten yeni bir insan doğar.

Mısırlılardan sonra hiçbir millet Yunanlılar kadar insanın topraktan yaratıldığına ve yeniden doğabilmek için toprağa dönmek gerektiğine inanmamıştır. Onlar için gelecek toprağın içinde idi. Toprağın ergeç kendilerine vereceği yeni bir hayatı düşündükleri içindir ki Dionysos'un sevgisini kazanmak istiyorlardı; çünkü Dionysos, Demeter ve Persephone öteki dünyanın sırlarını taşıyan, yalnız usaredeki hayat kudretini değil, bütün ruhların ayrılıp tekrar döndüğü büyük bütünü, dünyanın ruhunu temsil eden tanrılardı. İnsan hayatın kaynağındaki kudretlere nasıl ulaşabilir, ruhunu onlarla nasıl kaynaştırabilirdi? Yapılacak şeyler şunlardı: Kendimizi, coşmak, taşmak ve sevmek yoluyla temizlemek, ruhumuzdaki ilkel, kaba ve vahşi kaynaklara dönmek, doğadan uzaklaştıran aklı bırakarak, doğayla birleştiren çılgınlığa (kendini kaybetmeye) yükselmek, katışık, yani ölümlü olan her şeyden soyunmak, günlük dertlerimizi unutarak hayalimizle dünyanın sonsuz aşkına, sınırsız geleceğine katılmak. Böylece insan, ezel şarabıyla sarhoş olarak hayatını ve ruhunu bedeni aşan hamleye, dünyayı aydınlatan sezişe terk etmiş, dünyaların ve tanrıların ebedi cümbüşüne girmiş oluyordu. Bakkhos'a tapanlar, ruhlarındaki mutlak güzellik arzusunu, sonsuz saadet ihtirasını faydasız bir engel, ezici bir yük diye içlerinden atan ruhlar, musiki, raks ve şiir içinde dünya hayatının kaynaklarına gidiyorlar ve orada kendilerini unutarak tanrı kudretiyle doluyorlardı. Işık nasıl güneşe bağlıysa bu ruhlar da tanrıya öyle bağlanıp mutlak sükûnete eriyorlardı, ibadetlerinde birer çıra gibi yanarak ölmezliğin tadını hayattayken tadıyorlardı. Ölüm onlar için aradıkları saadete giden yeni bir yoldu, o yolda da türlü kalıplara girerek yeniden yaşayacaklar ve nihayet değişmez bir hale, ebedi bir gençliğe, sonsuz bir sarhoşluğa ulaşacaklardı.

Bakkhalar Tragedyası

İphigeneia Aulis'te, Alkmeon Korinthos'ta ve Bakkhalar, Euripides'in son tragedya üçlemesidir. ^[7] Büyük şairin bu tragedyaları ölümünden önceki son iki yılda, Makedonya kralı Arkhelaïos'un sarayında yazdığı sanılıyor.

Atina'da komedya şairleri tarafından alaya alınan, inanışlarını pek saymadığı kimselerin hakaretlerine uğrayan, başarısızlıklarından, aile dertlerinden bunalan Euripides yetmiş üç yaşlarında, ümitsiz ve bezgin bir halde Atina'nın karışmış ve bozulmuş hayatını bırakarak daha sakin, daha ferah, daha genç bir yer aradı. P. Decharme bu son seneleri şöyle anlatıyor: "Euripides herkesten uzak yaşamış olmakla beraber doğasındaki küçümser çekingenlik ve fikirlerindeki cüretlilik yüzünden birçok düşman edinmişti. Rahatını kaçırın bu düşmanlardan, kendisiyle alay eden komedya şairlerinden kurtulmak istedi. 408 senesi sonlarında Atina'dan ayrılmaya karar verdi... Memleketinin kendisinden esirgediği rahatlığı yabancılar arasında bulması mukaddermiş. İlk gittiği Magnezia'da bütün halkın şerefli bir misafiri sayıldı. Oradan Arkhelaïos'un davetiyle Makedonya'ya gitti. Memleketine uygarlık getiren bu hükümdar, yollar ve abideler yaptırmakla kalmayarak şairleri ve sanatkârları ülkesine çekmek için Dion'da tiyatro yarışmaları açmıştı. Euripides, Pella'da hem bir hükümdarın dostluğunu ve hayranlığını, hem de aradığı rahatlığı buldu... Euripides'in bir tragedyasında şu sözler vardır: "Şair eserlerini sevinç içinde yaratmalıdır, kendisi dertli olursa başkalarını nasıl sevindirebilir?" İşte Bakkhalar, şairin ihtiyarlığında kavuştuğu bu rahatlık içinde yazıldı ve diğer iki tragedya ile birlikte Atina'dan evvel Dion'da, her sonbaharda yapılan olimpiyatlarda temsil edildi. Şairin ölümünden sonra yeğeni yahut oğlu bu üç tragedyayı 406'daki büyük Dionysos ayinlerinde Atina'da oynattı. Tragedyalar birinciliği kazandı ve bu Atinalıların büyük şairlerine gösterdiği son takdir oldu. Elli seneden fazla çalışarak doksan tragedya yazmış olan Euripides ancak beş defa ödül kazanmıştı.

Euripides'in bu son tragedya üçlemesi diğerlerinin çoğunda olduğu gibi aynı efsaneden çıkarılmış değildir, fakat üç tragedya arasında bir düşünce ve duygu birliği vardır. Konular adeta aynı amaca hizmet için seçilmiştir. İphigeneia'da bir baba kızını öldürür; Alkmeon'da bir oğul anasını öldürür ve babası tarafından öldürülür, Bak-

khalar'da deliren bir ana oğlunu aslan sanarak parçalar. Her üç tragedyada da şair, tanrıların insanlara yaptırdığı bu müthiş cinayetlere isyan eder gibidir.

Euripides'te Aiskylos'un ve Sophokles'in sağlam ve sakin imanı yoktur. Hiçbir doktrine girmeyen, akılcı ve şüpheci yönsemeler besleyen bu şair, kudretli imgeleminin ve marazi hassasiyetinin sürüklediği tarafa gidebiliyordu, birbirine aykırı düşünce ve duygulara düşebiliyordu. Bakkhalar'da dini duyguların coşkunluğuna bakılarak Euripides'in son senelerinde imana döndüğü kanaatine gidilmemelidir. Euripides, Yunan düşüncesini akıl prensiplerine götüren, dinin ve kanlı hurafelerin temellerini sarsan zekâlardan biridir, fakat fikirleriyle Yunan dinini zayıflatan Euripides'in bu eseri aklın methiyesi olacak yerde dinin methiyesi olmuştur.^[8] Bakkhalar'da şair filozofu yenmiş, duygunun taşkınlığı aklın eleştirisini susturmuştur. Tragedyanın esasındaki isyan düşüncesi neticede mistik ruhun zaferine engel olamamıştır. Konunun büyüklüğü şaire tezini unutturmuştu. Hatta Bak-khalar, Euripides'in asıl düşüncesini en az açığa vuran tragedyadır; yalnız bir cümlede şairin tanrılar hakkındaki isyankâr kanaati meydana çıkıyor. Agaue kendine gelip elindeki thyrsosun ucunda oğlunun kafasını görünce işlediği cinayeti Dionysos'a yükler. Bakkhos kendisine: “Çünkü siz bir tanrıya, bana hakaret ettiniz” deyince Agaue, Euripides'in düşüncesine tercüman olarak şu cümleyi söyler: “İnsanlar gibi hiddete kapılmak tanrılara yakışmaz.”

Başka tragedyalarında Euripides fikirlerini, şahıslarına söyletirken, bu eserinde kendisini unutarak Bakkhos'a tapanların ruhunu benimsemiştir. Hayal muhakemenin sınırlarını aşmış ve mistik çılgınlığın kanunlarına girerek Mainadların baş döndürücü koşusuna katılmıştır.

Bakkhalar'da koronun rolü, Aiskhylos'un tragedyalarında olduğu gibi çok büyüktür. Euripides burada koroyu, diğer tragedyalarının çoğunda olduğu gibi âdet yerini bulsun diye muhafaza ederek kenarda bırakmamış, harekete karışan, olayları birbirine bağlayan esaslı bir unsur olarak kullanmıştır.^[9] Diğer birçok koronun durgun tekdüzeliğine düşmeyen Bakkhalar korusu davul ve flüt sesleriyle coşuyor ve dengesini hiç kaybetmeden Dionysos çılgınlığına karışıyor. Bakkhos'un insan ruhlarındaki değişik etkilerini Euripides büyük bir sanatla göstermeyi başarmıştır. Dionysos'un ardından gelen koro gönüllü Bakkhalar korosudur. Thyadlar denildiği sanılan bu Lidyalı kadınlarda ağırbaşlı ve sakin birer rahibe hali vardır. Dionysos dinine girerken geçirdikleri coşkun devrede ruhlarını yıkadıktan sonra bir saadete ulaşmışlardır. Ötekiler Mainadlar bu saadete götüren merdivenleri henüz tırmanmaya yeni başlamışlardır. Kendilik-lerinden dine girmeyen bu kadınları Bakkhos zorla kendine bağlamıştır, bütün yeni müritler gibi koyu bir taassup içindedirler. Dini taşkınlıklarına engel olan her şeyi müthiş bir azgınlıkla çiğneyip geçerler. Euripides sahnede yalnız olgun Thyadları gösterir, çılgın Mainadların yaptıklarını şahıslara anlattırmakla kalır.

Euripides, Bakkhalar'da gösterdiği büyük şiir kudretini, dithyrambos ve tragedyanın kaynağı olan dinden aldığı ilhama borçludur. İhtiyar şair, yaşını başını unutarak, hiç yaşamamış olduğu bu mistik sarhoşluğun sihrine öyle kapılmıştır ki, onu artık anlattığı büyük efsanenin dışında kalan, başkalarının inandığı bir âlemi canlandıran mütefekkir bir sanatkâr olarak görmek güçtür. Euripides burada Dionysos çılgınlığını açıklayan bir filozof değil, bu çılgınlığı yaşayan bir insan gibidir. Bakkhos tanrılığını sanki bu eserde insanlara göstermekte ve sahne yalnız onun kudretiyle dolan bir dünya haline gelmektedir. Jules Girad diyor ki: “Bak-

khalar'da ruhu ve bedeni, doğayı ve düşünceyi, bütün varlığı zengin ve sihirli, zalim ve tatlı bir kudret kucaklıyor; ne maddede, ne de ruhta onun girmediği gizli bir köşe kalıyor. Uygarlıkla bağlarını koparan insan vahşi tabiatın kucağına dönüyor, orada bütün varlığı saran taşkın ve esrarlı hayatın sarhoşluğu içinde, birer kardeş saydığı unsurlarla kaynaşıyor. Yunanlıların imgelemi memleketlerinin dağlarında ve kayalıklarındaki bitkilerin değişken yaşama kudretlerini, tanrının ardından koşan, kırlarda çobanların güttüğü hayvanlar gibi oynayan Satyrler, Sirenler, Nymphalar şeklinde görüyordu. Bakkhaların coşkun alayı bütün vahşi doğanın heyecanım içinde taşıyordu. Vahşi doğayla birleşen insan, insanlık gururundan soyunarak öz mayasındaki kudreti ve güzelliği buluyordu; aciz aklını bütün kaygılarıyla birlikte kaldırıp atıyor, dünyanın kaynağı olan hayat çeşmesinden kana kana içerek bilgisini ve benliğini unutuyor, bedenini ve hassalarını tanrı kudretiyle dolduruyor, doğayla kendi arasındaki bütün engelleri yok ediyor. Böylece Dionysos, insanın içine girerek, onu evrenin büyük sırrıyla temasa getiriyor.”

Mario Meunier

BAKKHALAR

Kişiler

DİONYSOS

BAKKHALAR KOROSU

TEİRESİAS Kâhin

KADMOS Thebai'nin kurucusu

PENTHEUS Thebai kralı

AGAUE Kadmos'un kızı ve Pentheus'un anası

Bir Görevli

Bir Haberci

Bir Başka Haberci

Thebai'de sabah. Sahnenin dibinde Pentheus'un sarayı. Sola doğru Kithairon'a ve sağa doğru şehre giden yollar. Sarayın önünde, orkestranın ortasında Dionysos'un anası Semele'nin mezarı, mezarın üstünde, yıldırımından kalmış bir alev ve salkımlarla yüklü bir asma. Dionysos girer: Sarmaşıklardan bir taç taktığı, omuzlarına dökülen kıvrıcık sarı saçlar, sakalsız beyaz bir yüz, kırmızı yanaklar. Yumuşak, hatta efemine bir görünüşü vardır. Topuklarına kadar düşen uzun bir bassara [\[10\]](#) giymiştir. Elinde sarmaşık sarılı thyrsos vardır. Oyun boyunca gülen bir maske takar. Dionysos'un ardından, Asya'dan getirdiği Mainadlar girer.

DİONYSOS, BAKKHALAR KOROSU

DİONYSOS^[11]

İşte ben, Zeus'un oğlu Dionysos, Kadmos'un kızı Semele'nin yıldırım dolu şimşekler içinde doğurduğu tanrı, Thebai toprağına dönüyorum. Tanrılığımın soyunup insan suretine girdim; Dirke'nin kaynaklarına, İsmenos'un sularına geldim. İşte, sarayının önünde yıldırıma çarpılan anamın mezarı; göğün alevi hâlâ üstünde, yıkık evinden hâlâ Hera'nın anama yönelik şiddeti ve öfkesinin ölümsüz tanığı olan Zeus'un canlı alevi yükseliyor. Kadmos^[12] var olsun, burasını çepeçevre kapamış, kızının kutsal toprağına ayak bastırmamış. Ben de burayı asma dallarının salkımlarla yüklü yeşil örtüsüne sarıp gizledim. Ben Lidya'nın, Frigya'nın altın ovalarından geliyorum. İran'ın güneşten kavrulan kırlarını, Baktra'nın uzun surlarını, Media'nın buzlarla örtülü topraklarını, saadet diyarı Arabistan'ı, tuzlu denizin kıyılarında uzanan bütün Asya ülkesini,^[13] barbarlarla Hellenlerin karışık yaşadığı, güzel hisarlarla süslü şehirleri dolaştım. Dünya üzerinde bir tanrı gibi var olabilmek için oralarda korolarımı topladım, dinimi, ayinlerimi öğrettim, şimdi kendimi Hellenlere tanıtmak istiyordum. Hellen toprağında, Bakkhaların keskin çığlıklarıyla çınlattığım, kadınlarının çıplak vücutlarını ceylan postlarıyla sarıp ellerine thyrsosu,^[14] sarmaşıklı asayı verdiğim ilk şehir Thebai oldu. Çünkü burada anamın kız kardeşleri, evet, ne yazık, kendi kız kardeşleri benim Zeus'un oğlu olmadığım iftirasını attılar; güya Semele ölümlü bir insandan gebe kalmış, Kadmos'un kızının adını korumak için ortaya attığı kurnazca bir buluşla günahını Zeus'a yüklemiş, Zeus da bu yalana kızarak anamı öldürmüştü. Ben de şimdi onları delirtip saraylarından kaçtırttım, azgın bir ruhla dağlara düştüler, zorla benim cümbüşlerime girenlerin kisvesine büründüler. Bütün Thebai kadınlarını da ama yalnızca kadınları onlarla birlikte çılgına döndürüp dağlara sürdüm. Şimdi, fakiri zengini, hepsi yeşil çamlar altında, sarp kayalıklarda, yersiz yurtsuz yaşıyorlar. Artık bu şehir Dionysos'un sırlarına ermekte geç kaldığını anlasın. Thebaililere Zeus'un oğlunun bir tanrı olduğunu gösterip anama sürdükleri lekeyi temizleyeceğim. Kadmos tacını tahtını, kızının oğlu Pentheus'a bırakmış, Pentheus bana ayak diyor; beni tanrı sayıp adaklarına, dualarına karıştırmıyor. Ona da, Thebaililere de bir tanrı olduğumu göstereceğim. Burada işlerimi bitirince başka toprakların insanlarına kendimi tanıtacağım. Eğer Thebaililer öfkeye kapılıp Bakkhaları silah kuvvetiyle dağlardan indirmeye kalkarlarsa Mainadların^[15] başına geçip onlarla savaşıacağım. İşte ben bunun için tanrılığımı bir kenara bırakıp kendime insan sureti verdim, ölümlü bir vücut içine girdim. Haydi, Bakkhalar alayı, Lidya'nın kalesi Tmolos^[16] Dağı'ndan gelen sizler, yabancı ülkelerden toplayıp kendime eş ve yoldaş ettiğim kadınlar, alın Frigya'dan getirdiğimiz davulları, anamız Rea^[17] ile benim için icat edilmiş davulları, Pentheus'un sarayını dört yanından sarın; Kadmos'un şehri davul^[18] sesleriyle dolsun. Ben Kithairon'un vadilerine gidiyorum, orada Bakkhaları bulup korolarına katılacağım.

(Dionysos çıkar.)

BAKKHALAR KOROSU

STROPHE I

Asya'yı dolaştım,
Yüce Tmolos'u aştım,
Tanrımız Bromios^[19] uğrunda
Durmadan, yorulmadan koşuyorum.
Euhoi diye bağırarak
Bakkhous'un şerefine.

ANTİSTROPHE I

Kim o, yolda gezen?
Kim o, kim o, yolda gezen?
Çekilsin herkes damının altına,
Temizlenip kapansın bütün ağızlar;
Şimdi ben, Euhoi sesleriyle
Dionysos'u kutluyorum.

STROPHE II

Ne mutlu bahtı açık olana,
Ne mutlu tanrıların sırlarına erene!
Hayatını temizleyip günahlardan
Ruhunu Bakkhos'a verene!
Tanrının kutsal bedenine ait olanlara birleşene!
Yıkayıp bütün kirlerini dağlarda
Tanrının delisi olana!^[20]
Ne mutlu, yoluyla kutlayana
Kybele anamızın cümbüşlerini;
Ne mutlu, thyrsosu sallayarak
Başına sarmaşıklı tacı takarak
Dionysos'un ardından gidene!

Haydi, Bakkhalar, ^[21] durmayın,
İndirin Bromios'u Frigya dağlarından;
Getirin Dionysos'u, tanrı babanın tanrı oğlunu,
Hellen ülkesinin mutlu şehirlerine.

ANTİSTROPHE II

O tanrıdır ki bu, anası eski bir zamanda,
Doğum sancıları içinde,
Çarpıldı Zeus'un yıldırımlarına;
Can verdi düşürüp karnındakini.
O zaman Kronos'un oğlu Zeus
Aldı düşen çocuğu,
Görmesin diye karısı Hera,
Sokup kendi baldırına
Altın kancalarla kancaladı.
Sonra, Moiralar vakti doldurunca
Zeus doğurdu boğa boynuzlu tanrıyı, ^[22]
Başına bir taç taktı yılanlardan.
Onun için Mainadlar
Yılanları toplar, saçlarına örerler. ^[23]

STROPHE III

Ey Thebai, Semele'yi besleyen toprak,
Takın artık sarmaşık taçlarını!
Açılsın çiçekleri, açılsın
Güzel meyveli yeşil saparnanın!
Bürün yapraklarına meşelerin, çamların!
Gel, tanrının dansına katıl!
Giyin benek benek ceylan postunu ^[24]
Süslen ak koyunların yününden örgülerle

Yansın elinde nartekslerin^[25] sönmez ateşi!

Kutsal bir özenle taşı tanrının vahşi esasını!

Yakındır yeryüzünün korolarla coşup taşması.

Dans başlasın!

Bromios geliyor, alaylarıyla, dağdan dağa,

Dionysos delisi kadınların

Gergeflerini, mekiklerini bırakıp

Kaçtıkları dağlara.

ANTİSTROPHE III

Ey karanlık diyarı Kuretaların,^[26]

Girit'te Zeus'un doğduğu kutsal mağaralar,

Orada icat ettiler, benim için,

Üç sorguçlu miğfer giyen Korybantlar

Çembere gerilen deriyi.

Orada karıştı coşkun davul sesleri

Frigya kavallarının tatlı nefeslerini,

Korybantlar davulu Rea anamıza verdiler

Bakkhaların çılgınlıkları arasında

Gümbürdesin diye.

Onu coşkun Satyrler ana tanrıçadan aldılar,

Sesini korolara karıştırdılar,

Dionysos'a hoş gelen

Trieterit^[27] bayramlarında.

EPODOS

Koşmak ne güzel, dağlarda

Bakkhos alaylarının ardından!

Sarılıp gezmek benekli ceylan postuna,

Serilip yatmak toprağa!

Yakalayıp boğazlamak yaban tekelerini,
Kanlarını içmek, çiğ çiğ yemek etlerini!^[28]
Euhoi! diye bağırınca Bromios,
Atılmak Lidya'nın, Frigya'nın dağlarına!
O zaman yeryüzünde derelerle süt akar,
Derelerle şarap akar, bal akar;
Yükselir sanki yerden,
Lübnan buhurunun dumanları.
Bakkhos, elinde kızıl alev saçan narteks,
Sihirli güç saçları rüzgârda,
Koşturur peşinden dağlara düşmüş koroları.
Ve haykırır, ruhları coşturan sesiyle:
“Hey Bakkhalar, koşun,
Koşun Bakkhalar!
Irmağından altın akan Tmolos'u^[29]
şenlendiren kadınlar!
Kutlayın Dionysos'u
Derin gümbürtülü davullarınızla;
Euhoi sesleriyle çağırın Euhios Tanrı'yı!
Frigya'dan kopup gelen güzel çığlıklar
Karışsın, sizi dağdan dağa koşturan
Kavalların tatlı seslerine.”
O zaman Bakkha, sevinç içinde,
Sıçrar, çayıra giden bir tay gibi
Anasının ardından;
Atılır bir ok gibi ileri.

(Kör kâhin Teiresias girer; elinde thyrsos,

*başında sarmaşıklı taç, üstünde benekli
ceylan postu vardır.)*

TEİRESİAS, BAKKHALAR KOROSU

TEİRESİAS^[30]

Kim var bu kapılarda? Kim çağıracak bana Agenor'un oğlunu, Sidon şehrini bırakıp Thebai'yi surlarla çeviren Kadmos'u? Gidin, Teiresias seni çağırıyor, deyin. O benim niçin geldiğimi bilir. Biz, iki ihtiyar, elimize thyrsosu almaya, ceylan postunu giymeye, başımıza sarmaşıklı tacı takmaya ahdettik.

(Kadmos aynı kılıkla saraydan çıkar.)

KADMOS

Sevgili dost, sarayımın ta içinden sesini duydum, hakim dostumun hikmet dolu sesini tanıdım. İşte hazırım, tanrının istediği gibi giyinip kuşandım. Kızımdan doğan Dionysos'u, kendini insanlara gösteren tanrıyı yüceltmek için elimizden geleni yapalım. Nereye gidip korolara katılalım da hora tepelim? Nerede ayaklarımızı yere vurup ak saçlı başlarımızı silkeleyelim? Sen bu ihtiyar dostuna yol göster, götür beni Teiresias, çünkü sen böyle konularda bilge bir insansın. Gece gündüz, durmadan, yorulmadan thyrsosumu yerlere vuracağım. İçime dolan sevinç bana ihtiyarlığımı unutturdu.

TEİRESİAS

İkimiz aynı haldeyiz, ben de gençleşiyorum, ben de korolara katılmaya can atıyorum.

KADMOS

Dağa arabayla mı gideceğiz?

TEİRESİAS

Yürüyerek gidersek tanrıya daha fazla saygı göstermiş oluruz.

KADMOS

İhtiyarlığımıza bakmadan, seni bir çocuk gibi elinden tutup götüreceğim.

TEİRESİAS

Oraya bizi tanrı götürecekt, dağlara yorulmadan çıkacağız.

KADMOS

Bu şehirde Bakkhos korolarında hora tepecek bizden başka kimse yok mu?

TEİRESİAS

Yalnız ikimiz doğru düşünüyoruz, ötekilerin akılları başlarında değil.

KADMOS

Çok geç kaldık. Haydi, tut elimi.

TEİRESİAS

Haydi, ellerimiz birbirine bağlansın, bir arabaya koşulu iki at gibi yürüyelim.

KADMOS

Tanrıları küçümsemek benim işim değil, ölümlü bir insanım ben.

TEİRESİAS

Tanrılar üzerinde fikir yürütmek boştur. Atalarımızın, zaman kadar eski âdetlerine uyalım, hiçbir düşünce onları alt edemez, en yüksek zekâların varacağı bilgelik bile onlar karşısında acizdir. Benim başıma sarmaşıklı tacı takarak korolarda hora teptiğimi görenler, bu adam ihtiyarlığından utanmıyor mu diyecekler. Hayır, utanmıyorum. Tanrı, korolarında ihtiyarı gençten ayırt etmiyor, herkesten aynı ibadeti bekliyor, kendisine gönül verenler arasında hiçbir fark gözetmiyor.

KADMOS

Mademki sen gün ışığını görmüyorsun Teiresias, ben senin gözcün olacağım, sana gördüklerimi söyleyeceğim. İşte Pentheus, Ekhion'un oğlu, Thebai'ye hükümdar bıraktığım adam, acele acele sarayına geliyor. Ne kadar da telaşlı, yine ne söyleyecek bakalım.

(Pentheus sağdan girer. Geleneksel Yunan giysileri içinde atletik bir gençtir, Dionysos gibi o da sakalsızdır. Heyecan içinde

muhafızlarıyla konuşmaktadır.)

PENTHEUS

Ben burada yokken şehri garip bir bela sarmış, kadınlarımız sözde Bakkhos şenliklerini kutlamak için evlerini bırakıp gitmişler; ıssız dağlarda, korolarla, Dionysos dedikleri, benim tanımadığım yeni bir tanrıya ibadet ediyorlarmış; ortalarında testiler dolusu şarap varmış, köşelere saklanıp kendilerini erkeklerin kucığına atıyorlarmış, güya Mainadların ibadeti böyle olurmuş. Anlaşıyor ki bu kadınlar Bakkhos'u değil Afrodit'i seviyorlar. Yakalattıklarımın hepsi elleri kolları bağlı, zindanda yatıyor. Elimden kaçanlara gelince, –ki İno, anam Agaue, Akteon'un anası Autonoe de bunlar arasındaymış–, onları da dağlarda arayıp bulacağım, hayvanlar gibi yakalatıp zincire vurduracağım. Bu hayasız çılgınlıklar pek yakında sona erecektir. Yabancı bir sihirbazdan da bahsediyorlar; Lidya'dan gelmiş, güzel kokan saçları, sarı perçemleri, pembe yanakları varmış, siyah gözlerinde Afrodit'in sihri parlıyormuş.^[31] Bu adam, Bakkhos ayinlerini öğretiyorum diyerek gece gündüz kadınlarla, kızlarla yatıp kalkıyormuş. Onu bir elime geçirirsem artık thyrsosunu yerlere vuramayacak, uzun saçlarını sallayıp gezemeyecek, çünkü kafasını bedeninden ayıracağım. Dionysos'un tanrı olduğunu söyleyen de bu adammış. Dionysos, anasıyla, şu Zeus'tan gebe kaldığını ileri süren anasıyla yıldırıma çarpılıp yandıktan sonra, güya Zeus'un baldırına dikilmiş. Bütün bu rezaletlerden sonra bu yabancı, kim olursa olsun, ipe çekilmeyi hak etmedi mi?

(Dionysos'a ibadet etmek üzere giyinmiş

olan Teiresias ve Kadmos'u yeni fark eder.)

O ne? İşte bir gariplik daha! Kâhin Teiresias benekli post giyinmiş!.. Anamın babası da! Bu ne

çılgınlık! Bakkhaların değneği de elinde! Sizi ihtiyar halinizle böyle sapıtmış görmekten utanıyorum. Çıkar başından şu sarmaşığı! At elinden şu değneği!

(Teiresias 'in üzerine yürür.)

Teiresias, onu sen mi kandırdın? Aramıza bu yeni tanrıyı sokmaktan maksadın yine kuşlara ve bağırsaklara bakıp sanatından kâr çıkarmak olsa gerek. Ak saçlarına saygım olmasaydı, bu hayasız ayinlere önayak olduğun için seni zincire vurdurur, Bakkhaların yanına attırırdım. Kadınlar, üzüm suyunun coşup taşıdığı cümbüşlere karıştılar mı o cümbüşlerde artık din iman kalmaz.

KORABAŞI

Bu ne imansızlık! Ey gafil, sende ne tanrılara saygı var ne de Kadmos'a. Ejderin dişlerini toprağa eken. Ekhion'un oğlu, sen soyunu lekeliyorsun.

TEİRESİAS

Akıllı bir insan güzel fırsatlar bulunca güzel konuşmakta güçlük çekmez. Sen de akıllı bir adam gibi, bol bol konuşuyorsun, ama sözlerinde sağduyudan eser yok. Sağduyusu olmayan bir insan ne kadar cesur, ne kadar kudretli olursa olsun, ne kadar güzel konuşursa konuşsun, işe yaramaz ve aptal bir yurttaktır.

Senin alaya aldığın bu yeni tanrının Yunan dünyasında ne büyük yer tutacağını anlatmaya benim kudretim yetmez. Delikanlı, insanlar için en başta gelen iki tanrı vardır: Biri Tanrıça Demeter yahut Toprak; ona dilediğin adı verebilirsin, insana tahılı veren odur. Öteki de Semele'nin oğludur ve Demeter kadar kudretlidir: Üzüm suyunu bulup insanlara veren odur. Bu içki dertlilerin dertlerini avutur, onu içenleri tanrı uykuya kavuşturur, onlara günlük üzüntülerini unutturur. İnsanların dertlerine başka deva yoktur. Bu tanrı, insanların tanrıları memnun etmek için içtikleri şarabın kendisidir, bundan ötürü saadetimizi ona borçluyuz. Sen bu tanrının Zeus'un baldırına dikilmesiyle eğleniyorsun, değil mi? Ben sana bunun ne kadar doğru olduğunu anlatacağım. Zeus, Semele'den doğan tanrı çocuğu yıldırımın ateşinden kurtarıp Olympos'a götürdüğü zaman Hera onu gökten aşağı atmak istedi. Fakat Zeus buna ancak bir tanrının düşünebileceği bir hile ile mani oldu. Dünyayı saran eterden bir parça kopardı, onunla Dionysos'un bir benzerini yaptı ve kıskanç karısına tutsak olarak bıraktı. Sonradan insanlar tutsak (homeros) kelimesiyle baldır (meros) kelimesini karıştırarak tanrı çocuğun Zeus'un baldırında büyüdüğünü söylediler. İşte efsanenin aslı budur. Bu tanrının kâhinliği de vardır: Bakkhos'un sarhoşluğunda da, çılgınlığında da geleceği görme kudreti saklıdır.^[32] Bu tanrı bedenimize girince aklımızı başımızdan alır ve bize geleceği söyler. Bakkhos, savaş tanrısı Ares'in kudretine de ortaktır: Çok kere ordular sıra sıra dizilip savaşa hazırlanmışken ansızın içlerine bir korku düşer, kılıca el sürmeden darmadağın olurlar, ruhlarına bu çılgınlığı salan Dionysos'tur. O bir gün Çatal-Tepe'de^[33] bir elinde meşalesini, bir elinde sarmaşıklı asasını sallayıp dolaşacak ve bütün Yunan ülkesinde ün salacak. Gel, beni dinle Pentheus, gurura kapılıp hayattaki tek önemli şey kuvvettir sanma, hasta zihninin gördüğü hayalleri bilgelikle karıştırma. Doğru yola girmek istiyorsan, tanrıyı ülkene kabul et, onu şarap şöenleriyle karşıla, sen de Bakkhos'a bağlan, başına tacı tak. Şunu da bil ki, azgın kadınları Afrodite'ye doğru iten Dionysos değildir. Bu itiliş onların doğalarında vardır, insanın doğasında olan her şeyde ise bir bilgelik saklıdır. Şöyle düşünmen doğru olur: Temiz yaradılışlı olan kadın en taşkın cümbüşlerde bile kendini lekeletmez.^[34]

Kendin de bir düşün. Halk senin kapılarının önüne birikip de Pentheus adını göklere çıkardığı

zaman nasıl seviniyorsun? Bu tanrı da elbet böyle gösterilerden hoşlanır. Bak işte biz, alay ettiğin Kadmos’la ben, başlarımızda sarmaşık taçlarla, korolara katılmaya gidiyoruz. İki cılız at gibiyiz, ama yine de hora tepeceğiz. Senin sözlerini dinleyip fikrimi değiştirecek ya da bir tanrıya karşı mı gelecektim? Sen korkunç bir çılgınlığa tutulmuşsun. Senin bu haline çare yok, çünkü deliliğe çare bulunmaz.

KOROBASI

İhtiyar. Phoibos’un şanına layık sözler söyledin. Bromios’u büyük bir tanrı saymakta haklısın.

KADMOS

Evlat, Teiresias sana güzel öğütler verdi. Gel, bizden ayrılma, gelenek ve göreneklerimizin dışında kalma. Gerçekten şu anda aklın seni aldatıyor: Doğru sandığın şeyde doğruluktan eser yok. Dionysos, dediğin gibi, tanrı olmasa bile, senin onu herkese tanrı diye göstermen lazım; bu asil yalanla Semele bir tanrı anası sayılacak, hem bize hem de bütün soyumuza ün getirecek. Bahtsız Akteon’un^[35] başına gelenleri biliyorsun: Avcılıkta Artemis’ten üstün olmakla övündüğü için kendi beslediği azgın köpekler onu fundalıklar içinde parçaladılar. Böyle bir akıbete uğramaktan sakın, gel başına sarmaşıktan bir taç takayım, sen de bizimle tanrıyı kutla.

PENTHEUS

Çek elini! Git, sen de Bakkhaların cümbüşlerine karış. Deliliğini bana da geçirmeye çalışma. Sana bu saçma sapan şeyleri öğreten adama gelince, ben ona yapacağımı bilirim.

(Muhafızlarına)

Çabuk bu kâhinin uçan kuşlara baktığı yere gidin, oturduğu yeri kargılarınızla söküp atın, taş üstünde taş bırakmayın, ne var ne yok her şeyi altüst edin, yün şeritleri koparıp havaya atın, rüzgâr alsın götürsün. Ona edebileceğim en büyük kötülük budur.

(Başka muhafızlara)

Siz de şehre dağılın, kadınlarımızı bu vebadan beter çılgınlığa sürükleyip baştan çıkaran, yataklarımızı günah yuvası haline sokan o kadın suratlı yabancıyı arayın. Yakalarsanız hemen zincire vurup buraya getirin, onu taşıyarak öldürelim ki cezasını bulsun, Thebai’de göreceği Bakkhos şenliği bu olsun!

TEİRESİAS

Densiz aptal! Söylediğin lafın nereye gideceğini bilmiyorsun! Demin bir şaşkıydın, şimdi artık büsbütün delirdin. Haydi Kadmos, biz gidelim, bu adam kana susamış, ama biz yine tanrıya yalvaralım: Ne ona ne de şehrimize bir felaket getirsin. Haydi, sarmaşık sarılı değneğinle arkamdan gel. Sen bana destek ol, ben de sana; iki ihtiyarın düşmesi pek ayıp olur. Yürü gidelim, her şey olacağına varır. Zeus’un oğlu Bakkhos’un emirlerini yerine getirmeliyiz. Korkarım bu Pentheus senin evine matem salacak Kadmos. Bunu kâhinliğimle söylemiyorum, olaylar öyle gösteriyor: Bir deliden delice işler beklenir.

(Kadmos’la Teiresias birbirlerine tutunarak çıkarlar. Pentheus saraya girer.)

PENTHEUS, BAKKHALAR KOROSU

STROPHE I

Ey göğün kraliçesi,
Altın kanatlarıyla yeryüzünün üzerinde dolaşan yüce tanrı!
Duydun mu Pentheus'un sözlerini?
Duydun mu ettiği küfürleri
Bromios'a, Semele'nin oğluna?
Bromios, mutlu tanrıların en mutlusu
Güzel çelenkli şölenlerin baş tacı!
Odur koroların başında koşan,
Kaval sesleriyle sevinip coşan;
Odur tanrı sofralarında,
Kederleri dağıtan,
Akınca şarap testilerinden
Pırıl pırıl özü salkımın,
Dağılınca insanlara uyku
Sarmaşıkla bezenmiş şölenlerde.

ANTİSTROPHE I

Dizginsiz ağızların,
Kanunsuz çılgınların,
Bilgelikten uzakların,
Kötüye varır sonu.
Olgun, durgun, bilgece bir hayat
Sallanıp sarsılmaz,
Yerinden yurdundan olmaz.
Gökte oturan Uranid'ler
ta uzaklardan görürler
insanların neler yaptığını.

Kendi doğalarında olmayana göz dikenler,
hadlerini aşanlar bilgelikten uzaktır.
Ömür kısadır, istekleri engin olanlar
varamazlar tadına yaşadıkları günlerin.
Böylelerine ben,
Yollarını şaşırmış çılgınlar derim.

STROPHE II

Ah Kıbrıs’a gitsem, Kıbrıs’a!
Afrodit’in adasına,
Aşk perilerinin
insanları büyülediği yere!
Pharos’a^[36] gidebilsem!
Yağmur yerine, yaban ırmağının
yüzlerce ağzıyla berekete boğulan Paphos’a!
Varsam Pieria topraklarına,
Musaların altın ülkesine,
Olympos’un kutsal yamaçlarına!
Al oraya götür beni, Bromios, Bromios!
Güzellik ve arzu tanrılarının diyarına
Bakkhos cümbüşlerinin
Kutlandığı ülkeye!^[37]

ANTİSTROPHE II

Zeus’un oğlu Dionysos
düşkündür sevincine şölenlerin!
Sever Dionysos barışı,
insanları rahata kavuşturan,
çocukları besleyip büyüten tanrıçayı.
Odur veren zengine de, fakire de

keder dağıtan şarabın ferahlığını.

Sevmez Dionysos,

cömert günlerin, gecelerin

sevincine varamayan insanı.

Uy aklın dediklerine,

kapılma gurura ve derin düşüncelere;

İnan en basit halkın inandığına,

onun yaşadığı gibi yaşa.[\[38\]](#)

(Pentheus saraydan çıkarken adamları esir aldıkları Dionysos ile soldan girerler.)

BİR HİZMETÇİ, DIONYSOS, PENTHEUS,

GÖREVLİ

İşte, Pentheus, bizi peşine saldığın avı yakaladık, getirdik. İşimiz rastgeldi. Bu azgın canavar pek kolay tutuldu, hiç kaçmaya yeltenmedi, bize kendiliğinden ellerini uzattı. Rengi bile kaçmadı kırmızı yanaklarının rengi solmadı, tatlı bir gülüşle: “Beni bağlayın, götürün” dedi. Kılı kıpırdamadı, ben de rahatça işimi gördüm. Doğrusu kendi hesabıma, bu adama saygı duydum ve dedim ki: “Yabancı, seni götürmek isteyen ben değilim, Pen-

theus'un emirlerini yerine getiriyorum, beni o gönderdi." Onu getirdik ama, senin yakalattığın, ellerini kollarını bağlatıp hapse attırdığın Bakkhalar kendiliklerinden kurtuluverdiler, tarlaların içinden Bromios tanrıyı çağırarak ormanlara kaçtılar. Ayaklarındaki bağlar kendiliğinden çözülüp düştü, sürgülü kapılar insan eli değmeden açıldı. Bu adamın Thebai şehrine gösterdiği mucizelerin haddi hesabı yok. Artık sen ne yapacaksan düşün yap.

PENTHEUS

Siz çıldırmışsınız, bu adam artık benim pençeme düştü, ne kadar çevik olsa kaçıp kurtulamaz. Çözün şunun ellerini. Yabancı, gerçekten senin vücudun hiç de biçimsiz değil, kandırmaya geldiğin Thebai kadınlarının hoşuna gidebilir. Saçların uzun, güreşçi değilsin herhalde, yanaklarını saran perçemlerden şehvet akıyor. Tenini beyaz tutmaya özenmişsin. Güneşten kaçıp gölgelerde yaşadığın belli. Güzelliğinle Afrodite'i büyülemek niyetindesin. Ama sen bana ilkin kim olduğunu söyler misin?

DIONYSOS

Söylerim, hem de hiç nazlanmadan, bundan kolay ne var. Çiçekli Tmolos Dağı'nı bilirsin elbet, adını duymuşundur, değil mi?

PENTHEUS

Bilirim, Sardların şehrini bir çember gibi kuşatır.

DIONYSOS

Ben oralıyım, vatanım Lidya'dır.

PENTHEUS

Hellas'a hangi tanrının ayinlerini getirdin?

DIONYSOS

Beni buraya Zeus'un oğlu Dionysos getirdi. [\[39\]](#)

PENTHEUS

Sizin orada yeni tanrılar doğuran bir başka Zeus mu var?

DIONYSOS

Hayır, burada Semele ile birleşen Zeus'tan bahsediyorum.

PENTHEUS

Bu tanrı sana emirlerini gece rüyada mı verdi, yoksa yüz yüze geldiniz mi?

DIONYSOS

Onu gözlerimle gördüm, [\[40\]](#) bana Mysterlerini kendisi emanet etti.

PENTHEUS

Senin bu Mysterlerden anladığın nedir?

DIONYSOS

Bakkhos'un dinine girmeyenler Mysterleri öğrenemezler.

PENTHEUS

Bu Mysterleri kutlayanların kazancı nedir?

DIONYSOS

Senin Mysterleri öğrenmeye hakkın yok, ama öğrenilmeye değer şeylerdir.

PENTHEUS

Sen beni meraklandırmaya çalışıyorsun.

DIONYSOS

Bu tanrının Mysterlerinde imansızlığa karşı nefret vardır

PENTHEUS

Mademki bu tanrı ile yüz yüze geldin, hangi biçimi aldığını söyle.

DIONYSOS

İstediği biçimi alır, orasına ben karışmam.

PENTHEUS

Yine kaçamaklı konuşuyorsun, sorduğuma cevap vermiyorsun.

DIONYSOS

Aptallara manalı söz manasız gelir.

PENTHEUS

Bu tanrıyı soktuğun ilk memleket burası mıdır?

DIONYSOS

Bütün yaban milletleri korolarla onun cümbüşlerine katıldılar.

PENTHEUS

Yunanlılardan çok daha az akıllı oldukları için.

DIONYSOS

Bu hususta onlar çok daha akıllı, yalnız âdetleri başka türlü.

PENTHEUS

Bu cümbüşleri geceleri mi kutluyorsunuz, gündüzleri mi?

DIONYSOS

Daha çok geceleri: Karanlık, ibadet için daha uygundur.

PENTHEUS

Evet, karanlık kadınları aldatıp baştan çıkarmaya daha elverişlidir.

DIONYSOS

Kötülük güpegündüz de yapılabilir.

PENTHEUS

Bu hayasız nüktelerinin cezasını göreceksin.

DIONYSOS

Sen de sapıtmaman, bir tanrıya saygısızlık etmenin cezasını çekeceksin.

PENTHEUS

Bu Bakkhos delisi pek cüretli, çok da yaman konuşuyor.

DIONYSOS

Sen bana cezamı söyle, bana hazırladığın işkence nedir?

PENTHEUS

Önce senin o kız gibi buklelerini keseceğim.

DIONYSOS

Saçlarıma el süremezsin, onlar tanrıya aittir.

PENTHEUS

O elindeki değneği de bana vereceksin.

DIONYSOS

Gel de al, alabilirsen; o Dionysos'un değneğidir.

PENTHEUS

Seni zincire vurup hapse atacağım.

DIONYSOS

İstediğim zaman tanrı gelir beni kurtarır.

PENTHEUS

Ondan yardım isterken Bakkhalar ile beraber hapiste olacaksın.

DIONYSOS

Şu anda o burada; bana ettiklerini görüyor.

PENTHEUS

Hani, nerede? Ben kimseyi görmüyorum.

DIONYSOS

Karşımda duruyor; ama sen imansızsın, göremezsın.

PENTHEUS

Yakalayın şunu! Thebai'ye de, bana da hakaret ediyor.

DIONYSOS

Bana dokunmayın diyorum size; doğru yolda olan benim, siz değilsiniz.

PENTHEUS

Yakalayın diyorum, burada emir benimdir.

DIONYSOS

Sen ne dediğini, ne ettiğini bilmiyorsun, kim olduğundan bile haberin yok.

PENTHEUS

Ben Agaue ile Ekhion'un oğlu Pentheus'um.

DIONYSOS

Bahtının kara olduğu adından da belli. [\[41\]](#)

PENTHEUS

Götürün şunu! Bu adamı atların ahırına zincirleyin, gözleri karanlıktan başka şey görmez olsun. – Orada hora teper durursun.

(Görevliler Dionysos'un ellerini bağlarken Koro, tanrıya yapılan bu saygısızlığa

dikkat çekmek istercesine davullara daha hızlı vurur.)

Peşine düşen kadınlara, suç ortaklarına gelince, onları ya köle diye satacağım yahut da kendi hizmetimde kullanıp onları dokuma tezgâhlarında işe koyacağım, bakalım yine ellerini gergin derilere vurup etrafı gümbürtüye boğabilecekler mi?

DIONYSOS

Peki, gidiyorum; fakat acı çekmeye değil. Ama şunu iyi bil ki Dionysos, o senin yok dediğin tanrı, bu ettiklerini cezasız bırakmayacaktır, çünkü beni zindana atmakla ona hakaret etmiş oluyorsun.

(Muhafızlar Dionysos ’u götürürler,

Pentheus da adamlarıyla çıkar.)

BAKKHALAR KOROSU

STROPHE

Duru suyun kızı,
Dirke, güzel bakire,
sendin vaktiyle, kaynaklarında
Zeus'un oğlunu yıkayan!
Şöyle demişti Zeus,
kurtarıp Dionysos'u yıldırımından
saklarken baldırına:
“Gel, Dithyrambos, baldırıma gir,
bir erkeğin rahminde büyü.
İstiyorum ki, ey Bakkhos, Thebai seni
iki kere doğmuş tanrı diye
ansın ve kutlasın.”

Böyle iken, mutlu Dirke, [\[42\]](#)
sen şimdi kovuyorsun kıyılarından
sarmaşıktan taçlar takınmış Bakkhos alaylarını.

Niçin istemiyorsun beni?

Niçin kaçıyorsun benden?

Yakındır saracağı gün seni

Bakkhos'la dolu salkımların!

Yakındır Bromios'a bağlanacağın gün!

ANTİSTROPHE

Ne azgın bir öfke içinde Pentheus,
Topraktan çıkan soyun çocuğu,
ejderha dişlerinden doğan Ekhion'un oğlu.
Bu korkunç bakışlı canavar,
bu insana benzemeyen ölümlü,

kana susamış bir dev gibi
tanrılarla boğuşuyor.
Zincirlere vurduracak beni
kul oldum diye Bromios’a;
Bakkhos alaylarının önderini
attı sarayının karanlık zindanlarına,
Gör halimizi Dionysos, Zeus’un oğlu,
gör, yolunda gidenlerin neler çektiğini!
Kalk gel Olympos’tan
sallayarak altın parıltılı thyrsosunu
haddini ölümle bildir
öfkesiyle hem insanları hem de tanrıyı kızdıran
bu kana susamış canavarın!

EPODOS

Nereye götürüyorsun alaylarını, Dionysos?
Vahşi hayvanlar yatağı Nysa^[43] Dağı’na mı?
Parnassos’a, Koryke tepelerine mi?
Yoksa Olympos’un bol ağaçlı derelerinde
bir zamanlar Orpheus’un, kitarası ve şarkılarıyla
ağaçları, yırtıcı hayvanları
etrafına topladığı yere mi?
Ey mutlu Pieria toprağı,
Euhios^[44] tanrının sana saygısı var;
getirecek sana korolarını,
Bakkhos bayramlarını.
Fırıl fırıl dönen Mainadların başında
aşıp gelecek Aksios’un azgın sularını,
aşıp gelecek Lidya’yı,

İnsanlara saadet getiren,
güzel atlar yetiřtiren toprakları
Tertemiz sularıyla
berekete boğan ırmağı.

(İçerlerden Dionysos ’un sesi işitilir.)

DİONYSOS, BAKKHALAR KOROSU, KORABAŞI

DİONYSOS

(Görünmez)

Hey! İşitin sesimi, işitin! Hey! Bakkhalar! Bakkhalar!

BİRİNCİ BAKKHA

Nedir, nedir bu ses? Nereden geliyor? Kim çağırıyor beni?

DİONYSOS

Hey! Hey! Benim bağıran, ben, Zeus'la Semele'nin oğlu.

İKİNCİ BAKKHA

Hey! Hey! Tanrım, tanrım! Gel, alayların seni bekliyor, gel! Bromios! Bromios!

KORABAŞI

Dionysos! Dionysos!

DİONYSOS

Deprem olsun! Toprak sarsılsın!

BİRİNCİ BAKHHA

Pentheus'un sarayı nasıl sarsılıyor! Saray yıkılıyor! Bunu yapan Dionysos'tur! Yaşasın Dionysos! Bakın, bakın! Sütunların üstündeki taşlar birbirinden ayrılıyor. Dinleyin! Bromios zafer çığlıkları atıyor.

DİONYSOS

(Kendi kendine ve gözükmekten)

Ey yıldırım tanrısı, gönder ateşini! Yak Pentheus'un sarayını!

(Sarayın dış duvarında bir yıldırım görülür

ve Semele'nin mezarından alevler yükselir.

Sonra kuvvetli bir gök gürültüsü duyulur.)

İKİNCİ BAKKHA

İşte yangın, Semele'nin mezarındaki aleve bakın. Semele'yi yakan yıldırımın alevi, sönmeyen alev!.. Yere kapanın, Mainadlar atın yere titreyen vücutlarınızı! Zeus'un oğlu sarayı temelinden sarsıp yıkıyor. İşte tanrımız, Zeus'un oğlu geliyor.

(Koro, doğuya özgü bir tavırla yere çöker, başlarını saray yönünde yere eğerler. Kısa bir

sessizlikten sonra, yıkıntıların

arasından yavaşça yürüyen Dionysos gelir. Sükûnetle gülümseyerek şakacı bir tavırla Koro ile konuşur.)

DİONYSOS, BAKKHALAR KOROSU

DİONYSOS

Asya kadınları, korkudan yerlere mi kapandınız? Bakkhos'un Pentheus'un sarayını nasıl sarstığını görmüş olacaksınız. Haydi, kalkın artık; gönlünüz ferahlasın, elinizi ayağınızı titreten korkuyu içinizden atın.

KORO

Ey, coşkun bayramlarımızın ışığı, güneşi! Seni görünce içime sevinç doldu! Senden ayrı düşünce yalnız ve öksüz kalmıştım.

DİONYSOS

Beni götürdükleri zaman ümitsizliğe mi düştünüz? Pentheus'un karanlık zindanlarında kalırım diye mi korkunuz?

KORO

Nasıl korkmayayım? Başına bir felaket gelseydi beni kim koruyacaktı? Peki ama, o imansızın elinden nasıl kurtulabildin?

DİONYSOS

Kolayca kurtuldum; hiç uğraşmadan, didinmeden.

KORO

Ellerini iplerle bağlatmamış mıydı?

DİONYSOS

İşte onu asıl kızdıran da bu ya! Beni zincirlere vuracağını sanarken kılıma bile dokunamadı, boş ümitlere kapıldı. Beni götürdüğü ahırda bir boğa buldu, onun dizlerine, ayak bileklerine kementler atmaya çalıştı, öfkesinden kuduruyor, dudaklarını ısırıyor, alnından ter damlıyordu. Bense yanı başında oturmuş, sakın sakın bakıyordum. O sırada Bakkhos geldi, sarayı temelinden sarstı, anasının mezarına da ateş indirdi. Pentheus bunu görünce sarayında yangın çıktı sanarak deli gibi öteye beriye koşmaya başladı, kölelerine Akhelaïos'tan su taşımalarını emretti. Köleler işe koyuldular, ama fayda vermedi. O zaman Pentheus uğraşmaktan vazgeçti, benim kaçtığımı sanarak kara kabızlı kılıcına sarıldı, sarayın içine koştu. Ben görmedim, ama öyle sanıyorum ki Bromios avluda Pentheus'un karşısına bir hayalet çıkardı. Pentheus bir sıçrayışta hayaletin üzerine atıldı ve kılıcını bana sapladığını sanarak ışıklı bir dumana sapladı. Bakkhos bununla da kalmayarak başına daha büyük belalar getirdi: Sarayı baştan başa yıkıp yerlere serdi. Pentheus gözlerimin önünde her şeyin dağılıp çöktüğünü görünce bana vurduğu zincirlerin kendisine neye mal olduğunu anladı; kılıcını elinden attı ve olduğu yere yıkıldı kaldı: Tanrılarla boy ölçüşmeye kalkan bir insanoğlunun akıbeti elbette bu olacaktı. Ben sakın sakın saraydan çıktım, Pentheus'a dönüp bakmadan yanınıza geldim. Ama saraydan gelen ayak seslerinden anladığım kadarıyla Pentheus kapıya geliyor. Bu olup bitenden sonra bakalım ne diyecek? Öfkesinden kudursa da ben onu sakın karşılayacağım: Bilge kimseler, kendilerini tutmayı bilir, bizim arzularımız dizginlenmiştir.

(Öfkeli adımlarla saraydan çıkan Pentheus girer.)

PENTHEUS, DİONYSOS, BAKKHALAR KOROSU

PENTHEUS

Nedir bu başıma gelen? Yabancı elimden kaçtı. Biraz önce zincirlerle bağlı idi...

(Dionysos 'u görür.)

Ne! İşte o burada! Bu da ne demek? Hem kaçtın, hem de hiç korkmadan burada, sarayımın önünde duruyorsun, öyle mi?

DİONYSOS

Yerinde dur. Öfkeni dindir, sakın ol.

PENTHEUS

Zincirlerini nasıl kopardın da çıktın?

DİONYSOS

Hatırlamıyor musun? Birinin beni serbest bırakacağını söylemiştim.

PENTHEUS

Kimmiş bu? Hep böyle garip sözler söyleyip duruyorsun.

DİONYSOS

Ölümlüler için topraktan salkım yüklü asmayı çıkaran.

PENTHEUS

Aman ne büyük bir iyilik!

DİONYSOS

Bu kötü sözünle muhteşem Dionysos'un en büyük armağanını küçümsüyorsun.

PENTHEUS

Onu burada bir yakalarsam, öfkemden zor kurtulur. Emrediyorum: Bütün surların kapıları kapatılsın.

DİONYSOS

Niçin? Tanrılar duvarlardan geçemezler mi?

PENTHEUS

Sen akıllı, evet pek akıllı bir adamsın, ama aklını hiç de yerinde kullanmıyorsun.

DİONYSOS

Ben aklımı tam yerinde kullanırım, hem de hiç kendimi zorlamadan.

(Bir haberci girer, Kithairon Dağı'ndan gelen bir çobandır.)

Ama sen önce şu dağlardan gelen adamı dinle: Sana bir haber getiriyor. Ben yanında dururum, bir yere kaçmam.

HABERCİ

Pentheus, Thebai ülkesinin hükümdarı, ben Kithairon'dan, bembeyaz karları hiç erimeyen dağdan geliyorum.

PENTHEUS

Lafi uzatma. Nedir bu kadar telaşla getirdiğin haber?

HABERCİ

Bakkhaları, yüce Bakkhaları gördüm; çıplak ayaklarıyla bu toprakların üstünden çılgın bir sel gibi akıp geçtiler. Yaptıkları garip şeyleri, eşsiz mucizeleri sana ve şehir halkına anlatmaya geldim. Ama önceden bana söyle: Her şeyi olduğu gibi anlatabilir miyim? Yoksa kısa kesmem daha mı doğru olur? Bunu bilmek isterim, çünkü senin çabuk parlayan öfkenden, sabırsız doğandan korkuyorum.

PENTHEUS

Anlat, sana kötülük etmem, korkma. Dürüst insanlara kimse kızmaz. Bakkhalara dair anlatacağın kötülükler ne kadar çok olursa kadınlarımızı bu yola sokan adama vereceğim ceza da o kadar büyük olacak.

HABERCİ

Güneş ilk ışıklarıyla toprağı ısıtmaya başlarken, otlattığım öküz sürüsüyle yüksek dağların başında düz ve kayalık bir yere varmıştım. Üç alay kadın, üç koro gördüm; birinin başında Autonoe, birinin başında Agaue, senin anan, birinin başında da İno vardı. Hepsi serilmiş uyuyordu. Kimi sırtını bir çam kütüğüne dayamış, kimi başını toprağa, meşe yapraklarının üstüne koymuş, uslu edepli yatmışlardı; hiç de senin sandığın gibi, şarapla ve kaval sesleriyle sarhoş olmuş, ıssız ormanlarda Afrodit'in peşine düşmüş değillerdi. Anan bizim öküzlerin böğürdüğünü duyar duymaz Bakkhaların ortasından ayağa kalktı, vücutlarını saran uykuyu kovmak için keskin bir çığlık kopardı. Bakkhalar derin uykularını gözlerinden sildiler; genç, ihtiyar, kız, hepsi birden, görülmedik bir düzenle fırlayıp kalktılar. Önce saçlarını omuzlarına döktüler, çözölmüş nebridlerini bağlayıp sıkıştırdılar, sonra yanaklarını yalayan yılanları benekli postlarına kemer gibi sardılar. Bazıları kollarında taşıdıkları geyik, kurt yavrularına bembeyaz bir süt veriyordu; bunlar çocuklarını yeni doğurup bırakmış, memeleri süt dolu kadınlardı. Nihayet hepsi sarmaşık, meşe ve çiçekli saparna dallarından çelenklerini başlarına geçirdiler. İçlerinden biri thyrsosunu yakalayıp bir kayaya vurdu: Kayadan sabahın çiye kadar duru bir su fişkırdı. Başka biri narteksini toprağa dokundurdu, tanrı topraktan bir şarap gözesi kaydattı. Canı isteyen de süt içiyordu, parmaklarıyla toprağı kazınca topraktan oluk oluk süt akıyordu. Sarmaşıklı thyrsoslardan bal damlıyordu. Ah, orada olup da bu mucizeleri göreydin, inanmadığın bu tanrıya sen de iman ederdin. Biz, öküz ve koyun çobanları, hep bir araya gelip gördüğümüz garip şeyler üzerinde konuştuk. İçimizden şehre gidip gelen ve konuşmasını bilen biri,

duyduklarının etkisine kapılarak dedi ki: “Ey, yüce dağ başlarında yaşayanlar, gelin, Pentheus’un anası Agaue’nin ardına düşelim, onu Bakkhalardan ayırıp kralımızın gönlünü hoş edelim.” Bu düşünceyi doğru bulduk, çalılıkların arasına saklanıp pusu kurduk. Bakkhalar vakit gelince thyrsoslarını sallayarak ayinlerine başladılar; hep bir ağızdan “İakkhos”,^[45] Zeus’un oğlu, Bromios” diye bağırdılar. O zaman dağlar taşlar Bakkhalarla bir olup coştı, vahşi hayvanlar bile cümbüşe katıldı, yer yerinden oynadı. Ansızın Agaue’nin sıçrayarak yanımdan geçtiğini gördüm, saklandığım çalılıktan fırlayıp onu yakalamak istedim. O zaman Agaue, Bakkhalara: “Hey, benim rüzgâr kanatlı dişi tazılarım, erkekler bize pusu kurmuş. Gelin, gelin ardımdan, thyrsoslarınızı sallayıp koşun!” dedi. Kendimizi güç kurtardık, kaçmasaydık Bakkhalar bizi parçalayacaklardı. Bizi tutamayınca, taze çayırılarda otlayan sürülere saldırdılar, ellerinde bıçak mıçak yoktu. Görmeliydin, Bakkhalardan biri, nazik elleriyle, memeleri süt dolu bir azgın ineği nasıl zapt ediyordu. Genç danaları parça parça ettiler. Kaburga kemikleri, tırnaklı ayaklar havada uçuşuyor, bazen çamlara takılıp kalıyor, dallardan kan damlıyordu. Bakkhalara öfkeyle saldıran azgın boğalar bir anda yere seriliyor, binlerce genç kadın eli boğaları boynuzlarından tutup sürüklüyordu. Kralımın kirpikleri şöyle bir defa açılıp kapanmadan Bakkhalar hayvanların derilerini yüzüp hepsini didik didik ettiler, sonra havalanıp giden kuş sürüleri gibi dağlardan sarmaş dolaş indiler, Asopos ırmağının kıyılarına, Thebaililere bereketli başaklar veren ovalara rüzgâr gibi atıldılar. Kithairon kayalıklarının eteklerindeki Hysia ve Erythra şehirlerine düşman orduları gibi girdiler, her şeyin altını üstüne getirdiler. Evlerden çocukları alıp kaçtılar. Omuzlarına attıkları hiçbir şey artık kara toprağa düşmüyor, tunç ve demir bile bellerini büküyordu. Alevler saçlarını yalıyor, fakat vücutlarını yakmıyordu. Nihayet şehirlerin erkekleri Bakkhaların her şeyi alıp götürdüklerini görünce öfkeyle silahlarına sarıldılar ve işte o zaman, kralım, hiç görülmedik bir sahne gördük: Demir uçlu oklar Bakkhalardan bir damla kan akıtmadı, mutlaka bir tanrıdan yardım gören bu kadınlar thyrsoslarıyla erkekleri yaraladılar ve önlerine katıp kovaladılar. Sonra geldikleri yere döndüler, tanrının onlar için yerden kaydattığı sulara koştular, orada kana bulanmış vücutlarını yıkadılar. Yılanlar, yanaklarından damlayan kanları yaladı, güneş de vücutlarını kurutup parlattı. Kralım, bu tanrı kim olursa olsun, bırak bu şehre girsin, büyük bir tanrı bu. Dediklerine göre ölümlülere keder dağıtan şarabı veren oymuş. Şarap olmazsa insanlar için ne aşk kalır ne de başka bir zevk.

KOROBASI

Zorba bir kralın önünde serbestçe konuşmaktan çekiniyorum, ama yine de konuşacağım. Er geç belli olacak ki Dionysos diğer tanrıların hiçbirinden aşağı kalmaz.

PENTHEUS

Demek ki Bakkhaların çılgınlıkları artık bir yangın gibi dört yanımızı sardı. Yunanlılar için ne büyük yüzkarası! Ama artık durmamalı.

(Görevliye döner.)

Haydi, Elektra kapısına koşun. Bütün kalkan tutanlara, atları iyi koşanlara, mızrak savuranlara, yay gerenlere haber verin: Bakkhalarla savaşmaya gidiyoruz. Bu kadınların ettiklerine katlanırsak bundan sonra erkek diye gezmeyelim.

(Haberci gider.)

DİONYSOS, PENTHEUS, BAKKHALAR KOROSU

DİONYSOS

Sana söylediğim sözlerin hiç birini dinlemiyorsun, Pentheus, ama gördüğüm kötülüklere bakmayarak sana yine bir öğüt vereyim: Bir tanrıya karşı silaha sarılma, kendini tut. Bakkhaları, Euhoi çağırışlarıyla inlettikleri dağlardan kovmana Bromios razı olmaz.

PENTHEUS

Sen bana akıl öğretemezsin. Zincire vurulmuştun, kurtuldun; başına bela arama, yoksa yine aynı yere girersin.

DİONYSOS

Ben olsam ona kızıp ayak direyecek yerde kurbanlar kestirirdim: Sen bir insansın, o bir tanrı!

PENTHEUS

Ona kurbanlar keseceğim, hem de dişi kurbanlar. Kithairon vadilerinde kan gövdeyi götürecek. Bakkhalar bunu hak ettiler.

DİONYSOS

Hepiniz kaçacak delik arayacaksınız. Bakkhaların thyrsoslarıyla tunç kalkanlıları önlerine katıp kovalaması pek ayıp olacak.

PENTHEUS

Bu yabancıyı susturmak mümkün değil; eli kolu bağlıyken de konuşuyor, çözüken de.

DİONYSOS

Dostum, bu işleri düzeltmeye henüz vaktin var; gel beni dinle.

PENTHEUS

Ne yapayım? Benim kölem olan kadınların kölesi mi olayım?

DİONYSOS

Ben bu kadınları silahsız kavgasız sana getirebilirim.

PENTHEUS

Sen beni pusuya düşürmek istiyorsun.

DİONYSOS

Ne pususu? Ben seni kurtarmaya çalışıyorum.

PENTHEUS

Sizler sözleştiniz, her ne pahasına olursa olsun Bakkhos’a tapmak istiyorsunuz.

DİONYSOS

Evet, ben sözleştim; ama bir tanrı ile sözleştim, bunu bil.

PENTHEUS

Bana zırhımı getirin. Sen de artık sesini kes.

(Pentheus sola doğru yürür, fakat tam çıkacakken Dionysos emredercesine ona seslenir.)

DİONYSOS

Dur!.. Demek sen Bakkhaları dağlarda toplanmış görmek istiyorsun.

PENTHEUS

Evet, istiyorum; bunun için bir yığın altın da verebilirim.

DİONYSOS

Böyle bir arzuya düşmene sebep ne?

PENTHEUS

Onları sarhoş görmek beni üzer elbet...

DİONYSOS

Seni üzecek bir hali görmekten zevk mi duyacaksın?

PENTHEUS

Evet, zevk duyacağım; çamların altına sessizce gizlenip bakacağım.

DİONYSOS

Ama ne kadar saklanırsan saklan, seni izlerinden bulurlar.

PENTHEUS

Peki, saklanmadan giderim; hakkın var.

DİONYSOS

Seni ben götüreyim, istersen. Hemen yola çıkacak mısın?

PENTHEUS

Haydi, götür beni, çabuk; hiç vakit kaybetmek istemiyorum.

DİONYSOS

Öyleyse bir yün örtüye bürün.

PENTHEUS

Niçin? Erkeklikten çıkıp kadın mı olayım?

DIONYSOS

Erkek olduğunu görürlerse seni öldürürler diye korkuyorum.

PENTHEUS

Hakkın var, ben zaten senin akıllı bir adam olduğunu anlamıştım.

DIONYSOS

Bana bu akıllı Dionysos verdi.

PENTHEUS

Dediğini yapayım, ama nasıl?

DIONYSOS

Seni ben giydiririm. Saraya girelim.

PENTHEUS

Nasıl bir elbise giydireceksin bana? Bir kadın elbisesi mi? Hayır, utanırım, giymem.

DIONYSOS

Mainadları görmeye can atan sen değil miydin?

PENTHEUS

Evet, ama beni nasıl bir kılığa sokacaksın?

DIONYSOS

Başına uzun saçlar takacağım.

PENTHEUS

Başka ne giyeceğim.

DIONYSOS

Ayaklarına kadar düşecek bir peplos, başına da bir mitra.

PENTHEUS

Bu kadar mı?

DIONYSOS

Eline bir thyrsos alacaksın, benekli ceylan postunu da kuşanacaksın.

PENTHEUS

Hayır, ben kadın elbiseleri giymem.

DIONYSOS

O halde Bakkhaları zorla savaşa sokup kan döktüreceksin.

PENTHEUS

Haklısın, onları bir defa gizlice görmeliyim.

DIONYSOS

Kötülük edip kötülük görmektense, böyle yapmak daha doğru olur.

PENTHEUS

Thebaililere görünmeden şehirden nasıl çıkmalı?

DIONYSOS

Tenha yollardan gideriz, ben öne düşerim.

PENTHEUS

Bakkhaların oyuncağı olmamak için ne lazımsa yapacağım. Sence gidelim mi?

DIONYSOS

Nasıl istersen. Ben hazırım.

PENTHEUS

İçeride düşünürüm. Ya silahlı adamlarımla yola çıkacağım yahut da senin dediklerini yapacağım.

(Pentheus saraya girer.)

DİONYSOS, BAKKHALAR KOROSU

DİONYSOS

Kadınlar, bu adam ağımıza düşüyor: Bakkhaları görecek ve bunun bedelini canıyla ödeyecek. Dionysos, şimdi sen harekete geç, herhalde uzaklarda değilsin; bu adamdan öcümüzü alalım. Önce sarhoş edip aklını başından al, çünkü aklı başında kalırsa kadın kılığına girmek istemeyecek, kendinden geçmeli ki razı olsun. Onu Thebaililere maskara etmek istiyorum: Tehditler savurup dehşet saçan bu adamı şehrin içinden kadın elbisesiyle geçireceğim.

(Sarayın eşiğine doğru giderek)

Gidip Pentheus'u giydireyim, Pentheus anasının elleriyle ölecek ve Hades'e benim elimden giyeceği elbiseyle gidecek. O zaman görecek kimmiş Dionysos, Zeus'un oğlu, insanlara hem cömert hem de en korkunç davranmasını bilen kudretli tanrı!

(Saraya girer.)

BAKKHALAR KOROSU

Ne zaman beyaz ayaklarım kesilecek yine yerden

sarhoş olup hora tepeceğim yine

gece şenliklerinde;

geri atıp başımı koşacağım yine

çiğle ıslak serin havada?

Ceylan da benim gibi sıçrayıp oynar,

yeşil sevincinde çayırların,

kurtulunca pusulardan, gerilmiş ağlardan,

köpekleriyle bağıra çağıra

ardına düşmüş avcıdan;

Ceylan da benim gibi atılır,

çevik sıçrayışlarıyla, rüzgâr gibi

ırmak boyunca uzanan ovaya;

varır tadına ıssız yerlerin,

gölgeli ormanların, taze filizlerin.

Hikmet, ki ölümlülere

en güzel lütfudur tanrıların,

muzaffer bir elle,

baş eğdirmektir düşmana.

Zafer her zaman

güzel gelir insana.

ANTİSTROPHE

Ağır ağır gelir tanrının adaleti

ama hiç şaşmadan gelir;

verir cezasını imansızların,

tanrılara karşı koyan gafillerin.

Tanrılar işini bilir;

İmansızları yakalamak için
uzun süre pusuda bekler.
Hiçbir düşünce, hiçbir eylem
eski inançlara karşı gelmemeli.
Güç değildir boyun eğmek
tanrıların kudretine;
zamanın onayladıkları
ebedi yasalardır,
geleneğin yasası
doğa yasasını kurar.

Zafer her zaman
güzel gelir insana.

Ne mutlu, belalardan sıyrılıp çıkana.

İnsanlar türlü türlü yollarda
birbiriyle yarışa girerler;
kimi servet arar, kimi kudret;
tükenmez ümitlere kapılırlar;
kimi muradına erer, kimi ermez.

Ben mesut ona derim ki
saadeti ömrü boyunca
günü gününe duyar.

DİONYSOS

Gel Pentheus, sen ki görülmeyecek şeyleri görmek, gidilmeyecek yerlere gitmek arzusuyla yanıyorsun, gel, ben çağırıyorum seni, sarayının önüne çık. Çılgın Bakkhaların kılığına girmiş, ananı ve Bakkhalar alayını gözetlemeye hazırlanmış olarak kendini göster. Kad-mos'un kızlarından biri gibisin.

(Pentheus saraydan çıkar, üzerinde, giydiği ceylan postunu kısmen örten yün bir elbise vardır. Elinde bir thrysos tutar, başındaysa uzun sarı perçemli bir peruk vardır. “Yarı bilinçsizdir, Dionysos’un etkisi altındadır.”)

PENTHEUS

Ama ben gerçekten iki güneş ve iki Thebai görüyorum: Yedi kapılı şehirden iki tane var. Seni önümde yürüyen bir boğa gibi görüyorum. Boynuzların da çıkmış. Demek sen vahşi bir hayvandın, şimdi de bir boğa şekline girdin.

DIONYSOS

Senin gördüğün tanrıdır. Önceleri bize kırgındı, ama şimdi barıştı. Artık neyi görmen lazımsa görüyorsun.

PENTHEUS

Böyle nasılım? İno'ya, anam Agaue'ye benziyor muyum?

DIONYSOS

Sana bakarken sanki onları görüyorum. Ama şu perçem yerinden oynamış, onu ben mitranın altına böyle koymamıştım.

PENTHEUS

Odamda hora teperken, [\[46\]](#) başımı ileri geri sallarken yerinden çıkmış olacak.

DIONYSOS

Gel, tekrar düzelteyim: Senin nedimen de ben olayım.

(Dionysos, perçemi tekrar mitranın altına sokar.)

PENTHEUS

Haydi, düzelt beni; kendimi sana bırakıyorum.

DIONYSOS

Kuşağın gevşemiş, elbisenin kıvrımları da topuklarına düzgün inmiyor.

(Pentheus bakmak için arkaya eğilir.)

PENTHEUS

Evet, sağ taraf öyle; ama sol taraf topuğuma kadar pek iyi düşüyor.

DIONYSOS

Bakkhaları söylenenin tersine, ağırbaşlı ve sakın görürsen beni dostlarının en iyisi sayacak mısın?

PENTHEUS

Bakkhalara daha iyi benzemek için thyrsosu sağ elimle mi tutayım, yoksa bu elimle mi?

DIONYSOS

Sağ elinle tutacaksın, ara sıra da sağ ayağınla beraber yerden kaldıracaksın. Nihayet yola geldiğin için seni tebrik ederim.

PENTHEUS

Ben de Bakkhalar gibi Kithairon Dağı'nı sırtımda taşıyabilir miyim?

DIONYSOS

İstersen o da olur; şimdiye kadar mantıksızca düşünüyordun, artık aklın başına geldi.

PENTHEUS

Küsküler götürecek miyiz? Yoksa dağı ellerimle tepelerinden tutup da sırtıma, kollarıma mı alacağım?

DIONYSOS

Dikkat et de Nymphaların oturduğu mağaralar, Pan'ın kaval çaldığı köşeler yıkılmasın.

PENTHEUS

Hakkın var, kadınları zorbalıkla yola getirmek doğru değil, çamların arasına saklanacağım.

DIONYSOS

Mainadları gizli gizli seyretmeye gittiğin için sen zaten saklanacağın yere saklanacaksın.

PENTHEUS

Onları şimdiden, çalılıklar arasındaki yataklarında görür gibi oluyorum, hepsini birer kuş gibi ağlarıma düşürmüş gibiyim.

DIONYSOS

İşte bunun için gözcü olarak gidiyorsun ya. Onları elbette yakalayacaksın, ama tabii onlar seni yakalamazlarsa.

PENTHEUS

Beni şehrin içinden geçir. Thebai'de böyle bir cesareti gösteren tek adam benim.

DIONYSOS

Evet, gerçekten bu şehirde kendini tehlikeye atan yalnız sensin. Başına gelecek belalardan kaçınmıyorsun. Gel arkamdan, seni oraya ben götüreceğim, ama buraya başkası getirecek.

PENTHEUS

Anam herhalde.

DIONYSOS

Evet, herkese ibret olsun diye.

PENTHEUS

Haydi gidelim.

DIONYSOS

Seni taşıyacak kollar...

PENTHEUS

Gururumu okşuyorsun.

DIONYSOS

... ananın kolları olacak.

PENTHEUS

Beni şımartacaksın.

DIONYSOS

İstediğim de o zaten.

PENTHEUS

Bu şerefe ermek benim hakkım.

DIONYSOS

Yamansın Pentheus, yaman; ve yaman bir maceraya gidiyorsun, ereceğin zafer seni göklere çıkaracak.

(Pentheus çıkar.)

Uzat ellerini Agaue; siz de Agaue'nin kardeşleri, Kadmos'un kızları. Bu delikanlıyı büyük bir savaşa sürüklüyorum; zafer benim ve Bromios'un olacak, olaylar bunu gösterecek.

(Dionysos çıkar.)

BAKKHALAR KOROSU

STROPHE I

Koşun, öfkenin çevik köpekleri,
Koşun, Kadmos kızlarının
alay alay toplandıkları dağa;
gidin, kışkırtın Mainadları,
bu kadın kılığında gözcülüğe giden deliyi
haber verin Bakkhalara!
Onu ilkin, bir kayanın başından,
anası görecek, keskin gözleriyle
ve Mainadları bağırarak:
“Bakkhalar, kim bu Kadmoslu?
dağlara tırmanan
bizi dağlarda görmeye gelen
bu Kadmoslu kim?
Hangi ana doğurmuş bu çılgını?
bir kadın karnından olmasa gerek;
onu doğuran ya bir dişi kaplandır,
yahut da Libya’nın bir Gorgon’u.”[\[47\]](#)
Gelsin adalet, kendini göstereyin;
gelsin kılıcıyla adalet, koparsın boynunu
iman, kanun, nizam tanımayan bu adamın;
Ekhion’un oğlu olacak
bu toprak çocuğunun.

ANTİSTROPHE

Ey Bakkhos, imansız bir düşünceye,
günahkâr bir öfkeye kapılan bu adam,
azgın bir ruhla, çılgınca bir cüretle,

yenilmez kuvvetleri yeneceğini sanarak,

senin ve ananın

cümbüşlerinizi görmeye geliyor.

İnsan haddini aşmadıkça,

tanrılara ayak diremedikçe,

insanlığını bilip yaşadıkça,

ezasız cefasız bir ömür sürer.

Gözüm yok benim derin bilgilerde;

ben tuttuğum geniş ve ışıklı yolda,

gece gündüz, iyilikle, doğrulukla, imanla

ruhumu doldurarak yürüyorum;

tanrıları kutlayarak,

Doğanın kanunlarına aykırı düşünceleri

içimden atarak yaşıyorum.

Gelsin adalet, kendini göstersiz;

gelsin kılıcıyla, koparsın boynunu

iman, kanun, nizam tanımayan bu adamın;

Ekhion'un oğlu olacak

bu toprak çocuğunun.

EPODOS

Bir boğa ol da görün,

yedi başlı bir ejderha,

alev saçan bir aslan ol da görün!

Gel, ey Bakkhos, gel sevinç taşarak yüzünden

sar bu Bakkha avcısını ölüm ağlarıyla,

düşür çılgın Mainadların arasına.

(Kithairanlı bir haberci girer.)

HABERCİ, BAKKHALAR KOROSU

HABERCİ

Ey vaktiyle Yunan topraklarında ihtişamla yükselen saray, ejderhanın dişlerini toprağa ekip de yerden buğday gibi kahramanlar çıktığını gören Sidonlu yabancı Kadmos'un sarayı, sana yazık olmuş. Gerçi ben bir köleyim, ama zararı yok, sadık kölelere yakışan, efendilerinin acılarını paylaşmaktır.

KORABAŞI

Ne var? Bize Bakkhalardan yeni bir haber mi getiriyorsun?

HABERCİ

Ekhion'un oğlu Pentheus öldü.

KORABAŞI

Büyük Bromios, ne kudretli bir tanrı olduğunu gösterdin!

HABERCİ

Ne dedin? Bu nasıl söz? Ey kadınlar, yoksa efendilerimin felaketi size sevinç mi veriyor?

KORABAŞI

Ben Yunanlı değilim. Tanrımı başka şekilde selamlarım. Artık hapisten korkmama da gerek yok.

HABERCİ

Thebai'de hiç erkek kalmadı mı sanıyorsun?

KORABAŞI

Bana hükmeden artık Thebai değil Dionysos'tur, Dionysos!

HABERCİ

Ben orasına karışmam; ama kadın, başkalarının felaketine sevinmek hiç de güzel bir şey değil.

KORABAŞI

Haydi anlat, anlat bize; etrafına kötülük saçan o kötü insan nasıl öldü?

HABERCİ

Üç kişiydik: Pentheus, ben ve ona rehberlik etmeye gönüllü olan yabancı. Thebai toprağının sınırlarındaki vadileri aşmış, Asopos deresini geçmiştik, Kithairon'un çıplak kayalıklarına tırmanmaya başlıyorduk. Ben de efendimin ardından, o yabancının bizi götürdüğü yere gidiyordum. Önce otlak bir vadide durduk; görülmeden görebilmek için ağızlarımızı kapamış, ayaklarımızın ucuna basarak, ses çıkarmadan yürüyorduk. Dört tarafı sarp kayalıklarla çevrili sulak ve çamlık bir boğaza vardık, Mainadlar orada idi. Hepsi güzel güzel işlerle meşguldü. Kimi soyulmuş thyrsoslara sarmaşık sarıyor, kimi bağlarından kurtulmuş taylar gibi karşıdan karşıya bağırışıyor, Bakkhos şenliklerinde

söylenen ezgilerle birbirine sesleniyordu. O zaman, bu sürüyle kadını göremeyen bahtsız Pentheus dedi ki: “Yabancı, ben bulunduğumuz yerden senin Mainadları göremiyorum, bir kayanın başına yahut bir çamın tepesine çıkarsam ne kepezelikler yaptıklarını daha iyi görürüm.” İşte o zaman yabancının yapılamayacak bir şeyi yaptığını gördüm: Bir çamın göklere yükselen başını yakaladı, eğdi, eğdi, kara toprağa indirdi. Ağaç bir yay gibi, pergelle çizilmiş bir kavis gibi bükülüverdi. Dağların çamını elleriyle tutup yerlere kadar eğen bu yabancının gördüğü iş bir insan işi değildi. Pentheus’u bu çamın dallarına oturttu; ağacı, kalkarken üstündekini fırlatıp atmamasına dikkat ederek yavaşça bıraktı. Çam, dallarında efendimi kaldırıp götürerek dimdik doğruldu, ama daha Pentheus Bakkhaları görmeden Bakkhalar onu gördüler. Ağaç doğrulur doğrulmaz yabancı ortadan kayboluvermişti. Havalarda bir ses, herhalde Dionysos’un sesi dolaştı: “Bakkhalar, size benimle ve sizinle eğlenen adamı getirdim, ondan öcümüzü alın.” Bu sözleri söyler söylemez tanrı yeri göğü kutsal bir ateşin ışıyla doldurdu. Havada ses seda kesildi, orman bütün yapraklarını susturdu, bir tek vahşi hayvan sesi duyulmaz oldu. Bak-khalar tanrının sesini iyi seçemediler, hep birden ayağa kalktılar, öteye beriye bakındılar. Tanrı yeniden seslendi. Kadmos’un kızları, Bakkhos’un emrini açıkça anlar anlamaz birer güvercin süratiyle koşuştular: Pentheus’un anası Agaue, kız kardeşleri ve bütün Bakkhalar tanrının nefesiyle çılgına dönerek vadinin oyuğuna ve uçurumlara atıldılar. Çamın üstünde duran efendimi görünce yüksek bir kayanın üstüne çıkarak ona taş atmaya başladılar. Kimi çam dallarını, kimi thyrsoslarını bütün kuvvetleriyle havaya fırlatıyordu, ama attıkları şeyler bir türlü Pentheus’a varamıyordu. Zavallı çok yükseklerdeki yerinde şaşkına dönmüş, hareketsiz oturuyordu. Sonunda Bakkhalar, yıldırım hızıyla kopardıkları iri meşe dallarıyla çamın köklerini söküp çıkarmaya çalıştılar, o da olmadı, bir türlü ağacı deviremiyorlardı. O zaman Agaue bağırdı: “Gayret Mainadlar, çamın gövdesine sarılıp çekin, bu vahşi hayvanı yakalayalım, tanrının sırlarını açığa vurmasına mani olalım.” O zaman yüzlerce el birden çamı yakalayıp topraktan çıkardı. Pentheus oturduğu yerden çılgınlık koparak düştü, yere serildi, artık felaketin yaklaştığını anlamıştı. Anası herkesten önce üzerine atılarak kurban törenine başladı. Pentheus, bahtsız anası kendisini tanısin da öldürmesin diye başından mitrasını çıkarıp attı, Agaue’nin yanağını okşayarak: “Anacığım, benim, ben,” diyordu, “oğlun Pentheus, Ekhion’un evinde doğurduğun çocuk! Bana acı anacığım; evet, bir günah işledim, ama sen oğlunu öldürme.” Ağzı köpükler saçan, gözü hiçbir şey görmeyen Agaue artık ne yaptığını, bilmiyordu, iradesi Bakkhos’un elindeydi, oğlunun ne söylediğini duymuyordu bile. Elleriyle Pentheus’un sol kolunu yakaladı ve ayağını zavallının böğrüne dayayarak omzundan çekti kopardı; bunu kendi kuvvetiyle değil, tanrının kuvvetiyle yapıyordu. Bir yandan da İno zavallının etini parçalıyordu. Sonra Autonoe ve bütün Bakkhalar hep birden üzerine saldırdılar. Türlü türlü bağırışmalar birbirine karışıyordu: Pentheus son nefesiyle inliyor, ötekiler azgın çılgınlık koparıyorlardı. Bakkhaların kimi bir kol, kimi ayakkabısı üstünde bir ayak alıp götürüyordu. Pen-

theus'un göğsü bağı didik didik oldu. Azgın Bakkhalar kanlı elleriyle et parçalarını top gibi birbirlerine atıyorlardı. Parçalarının her biri bir tarafa gitti, bazıları sarp kayalıklara, bazıları çam dallarına asılı kaldı. İnsan artık arasa da bulamazdı. Zavallının başını anası ellerine aldı, sonra da thyrsosunun ucuna bir aslan kafası gibi takarak Kithairon'un sırtlarından aşağı yollandı. Mainad dansları yapan kız kardeşlerinden ayrılan Agaue, bu kanlı avın mağrur sevinci içinde, av arkadaşı Bakkhos'a şükürler ederek, onun şerefine taşıdığı gözyaşlarıyla dolu bir ganimetle şehre doğru geliyor. Aslında tek zaferi kendi acısı olacak. O gelmeden ben buralardan gidiyorum, olacakları görmek istemiyorum. Bu dünyada yapılacak en güzel şey kendini bilmek ve tanrıları saymaktır, bana kalırsa insanlar için en akla uygun ve bilgece yol budur.

(Haberci çıkar, koro raks ederek aşağıdaki zafer ilahisini söyler.)

BAKKHALAR KOROSU

Hora teperek kutlayalım Bakkhos'u

Kutlayalım bağıra bağıra felaketini

Ejderha soyundan Pentheus'un.

Pentheus Hades'e gitmek için

büründü kadın elbiselerine,

bir elinde thyrsos, bir elinde narteks,

bir boğanın ardından gitti felaketine.

Kadmos kızlarının coşkun zafer şarkıları

acı boğuşmalarla, gözyaşlarıyla dolacak.

Ne yaman bir savaştı bu:

Buladı bir ananın ellerini oğlunun kanına.

KOROBASI

İşte Pentheus'un anası Agaue, dehşet dolu gözlerle saraya doğru koşuyor. Karşılایn Euhios tanrının coşkun kadınlarını!

(Agaue, diğer Bakkhalarla girer. Üstü başı

kan içindedir, thyrsosunun ucunda

Pentheus'un başını tutmaktadır.)

AGAUE

Asyalı Bakkhalar!

KORO

Anlat.

AGAUE

Saraya dağlardan taze kesilmiş bir sarmaşık dalı getiriyoruz, bereketli bir avdan geliyoruz.

KORO

Görüyorum, senin taşkın sevincini paylaşıyorum.

AGAUE

Ağsız yakaladım ... [Eksik dize]... bu aslan yavrusunu, bakın işte, görün.

KORO

Hangi ölde yakaladın?

AGAUE

Kithairon’da...

KORO

Kithairon’da mı?

AGAUE

Ödölünüz öldürüldü.

KORO

Onu kim öldürdü?

AGAUE

İlk ben vurdum. Mainadlar bana “Kutsal Agaue” diyor artık.

KORO

Ne mutlu sana Agaue!

AGAUE

Bakkhos alaylarında ün salacağım.

KORO

Başka kim vardı seninle?

AGAUE

Kadmos’un...

KORO

Evet? Kadmos’un?

AGAUE

... Kadmos’un kızları benden sonra, evet, benden sonra üstüne saldırdılar.

KORO

Eşsiz bir av doğrusu.

AGAUE

Gel, sen de ziyafete katıl.

KORO

Ne dedin? Ziyafete katılmak mı, bahtsız kadın?

AGAUE

Bu genç hayvanın yelesi ne yumuşak, yanaklarındaki tüyler ne ince.

KORO

Gerçekten yırtıcı bir hayvan yelesi.

AGAUE

Bakkhos, usta avcı, Mainadları öyle ustalıkla saldı ki üstüne...

KORO

Avcıların kralı Bakkhos!

AGAUE

Şimdi beni övüyor musunuz?

KORO

Elbette... övüyoruz.

AGAUE

Az sonra Kadmoslular da...

KORO

... oğlun Pentheus da...

AGAUE

... anasını övecek...

KORO

bu... bu vahşi hayvanı...

AGAUE

... bu aslanı yakaladığı için...

KORO

... şanlı av.

AGAUE

... şanlı savaş.

KORO

Yaptığınla gurur duyuyorsun, değil mi?

AGAUE

Gördüğüm büyük, evet, büyük ve parlak iş göğsümü kabartıyor.

KORO

Thebai'ye hizmet ettin.

KOROBASI

Şimdi, bahtsız kadın, savaştan kendi ellerinle getirdiğin değerli ganimeti yurttaşlarına göster.

(Agaue, ucuna Pentheus'un başını taktığı asasını kaldırır.)

AGAUE

Ey, güzel kulelerle süslü Thebai şehrinde oturanlar, gelin, görün; şu vahşi hayvan kafasını görün; onu biz, Kadmos'un kızları, Thessalialıların gergin kayışlarla attıkları mızrakları kullanmadan, ağlar germeden kendi ellerimizle yakaladık. Bundan sonra artık mızraklar yaptırıp ava gidenlerin pek o kadar övmeye hakları yoktur. Bu canavarı tutup parça parça etmek için bize ellerimiz yetti. Nerede benim ihtiyar babam? Yanımıza gelsin. Ya oğlum Pentheus? O nerede? Gelsin bu sarayın önüne sağlam bir merdiven dayasın, kendim koparıp getirdiğim bu aslan kafasını elleriyle duvarın üst kenarına çivilesin.

(Kadmos gelir, arkasından köleler bir

sedye Pentheus'un cesedini getirirler.)

KADMOS, AGAUE, BAKKHALAR KOROSU

KADMOS

Gelin arkamdan Pentheus'un parçalanmış cesedini taşıyanlar, sarayın önüne gelin.

(Sedyeyi yere bırakırlar.)

İşte Pentheus'un ölüsü, onu Kithairon'un kayalıklarında bin zahmetle arayıp buldum da getirdim. Kolu bacağı koparılmış, her parçası bir tarafa atılmış, ormanın ötesine berisine dağılmıştı. Kızlarımın işlediği bu cinayeti ihtiyar Teiresias'la Bakkhos şenliklerinden dönüşümüzde, şehrin surlarına girerken öğrendim; tekrar dağa döndüm ve Mainadların öldürdüğü torunumu aldım geldim. Aristeus'dan Akteon'u dünyaya getiren Autonoe'yi gördüm, İno da yanında idi. Bahtsızlar, tanrının ruhlarına koyduğu azgınlıkla hâlâ meşelikler içinde koşup duruyorlardı. Agaue'nin koşa oynaya bu tarafa doğru geldiğini söylediler.

(Agaue'yi görerek)

Yalan değilmiş: İşte onu karşımda görüyorum. Ah, görmez olaydım!

AGAUE

Baba, kızlarınla ne kadar övünsen azdır, sen dünyanın en cesur kızlarının babasısın. Hepimiz için söylüyorum, ama en çok benimle övün; ben ki yumaklarımı örgülerimin üstünde bırakarak daha değerli bir hayata yükseldim, ellerimle vahşi hayvanları avlayarak yaşadım. Bak işte, kollarımda yararlılığımın bir delili var, onu sarayının duvarına asman için getirdim. Al onu ellerimden ve kızının zaferiyle göğsünü kabartarak dostlarına bir ziyafet ver. Kazandığımız şereften duyacağın zevk ne büyük olacak! Ne mutlu, ne mutlu sana!

KADMOS

Yürek bu acıya nasıl dayansın? Gözler şu hali nasıl görsün? Zavallı elleriniz ne kanlı işler görmüş. Tanrılara çok asil bir kurban vermişsin! Thebaililerle beni ziyafete çağırıyorsun. Sana da kendime de öyle acıyorum ki! Tanrı bizi haklı vurdu, fakat ne kadar da insafsızca vurdu. Bromios, kendi kanımızdan gelen kudretli tanrı bizi ne hale koydu.

AGAUE

Bu ihtiyarlık ne gamlı, ne kasvetli şey. Keşke benim oğlum da genç Thebaililerle yırtıcı hayvanları kovaladığı zaman anasına benzese, anası gibi talihli olsa. Ama o yalnız tanrılarla doğuşmesini biliyor. Baba, onun gözünü açmak sana düşer. Niçin onu buraya getirmiyorlar? Gelsin anasının bahtını görsün!

KADMOS

Bu kadar yeter! Ah, bahtsız kadın, aklın başına gelip de neler yaptığını görünce duyacağın acı ne müthiş olacak. Ama bu halde kaldıkça ne kadar bedbaht olsan yine de kendini mutlu bileceksin.

AGAUE

(Yavaş yavaş kendine gelmeye başlayarak.)

Bedbaht olacak, dertlenecek ne var? Ne oldu?

KADMOS

Önce gözlerini göğe kaldır.

AGAUE

İşte kaldırdım. Niçin göğe baktırıyorsun?

KADMOS

Gök yine hep o gök mü? Yoksa değişmiş mi?

AGAUE

Eskisinden daha parlak, daha temiz.

KADMOS

Ruhun hep aynı çılgınlık içinde mi?

AGAUE

Ne demek istediğini anlamıyorum, ama gittikçe kendime geliyor gibiyim, zihnimde sanki bir değişme var.

KADMOS

Beni dinleyip soracaklarıma açıkça cevap verebilir misin?

AGAUE

Veremem; çünkü sana ne söyledim, bilmiyorum baba, unuttum.

KADMOS

Sen kimin evine gelin gitmiştin?

AGAUE

Beni Ekhion'a, ejderha dişlerinden doğmuş dedikleri adama vermiştin.

KADMOS

Gittiğin evde kocandan hangi çocuğu doğurdun?

AGAUE

Ekhion'la benim oğlumuzu, Pentheus'u.

KADMOS

Şu kollarında taşıdığın baş kimin başı?

AGAUE

(Gözlerini indirerek)

Bir aslanın başı, avcılar öyle söylüyordu.

KADMOS

O başa bir bak.

AGAUE

Nedir bu gördüğüm? Nedir bu ellerimde tuttuğum?

KADMOS

Daha iyi bak da kim olduğunu gör. Dikkat et.

AGAUE

Olamaz! Kör olası gözlerimle acıların en müthişini görüyorum.

KADMOS

Bir aslan başına benziyor mu gördüğün?

AGAUE

Hayır, bu ellerimde tuttuğum baş Pentheus'un başı?

KADMOS

Evet, şimdi tanıdın; biz de ona ağlıyorduk işte.

AGAUE

Onu kim öldürdü? Bu baş benim ellerime nereden geldi?

KADMOS

Zalim gerçek, tam ortaya çıkacak zamanı buldun!

AGAUE

Söyle çabuk, kalbim yerinden oynayacak.

KADMOS

Onu sen öldürdün, kız kardeşlerinle beraber!

AGAUE

Nerede öldü? Sarayda mı? Nerede?

KADMOS

Kithairon'da, vaktiyle Akteon'u köpeklerin parçaladığı yerde.

AGAUE

Khitairon'da ne işi vardı bahtsızın?

KADMOS

Oraya tanrıyla ve sizin ayinlerinizle alay etmeye gitmişti.

AGAUE

Ya biz? Biz oralarda ne arıyorduk?

KADMOS

Sizin aklınız başınızda değildi, şehrin bütün kadınlarıyla Bakkhos'un ardından dağlara düşmüştünüz.

AGAUE

Bizi Dionysos çıldırttı, şimdi anlıyorum.

KADMOS

Ona karşı saygısızlık ettiniz, tanrılığını tanımak istemediniz.

AGAUE

Oğlumun ölüsü nerede baba? Nerede yavrumun ölüsü?

KADMOS

İşte zorlukla bulup getirdiğim parçaları.

AGAUE

Tamam değil mi vücudu?

KADMOS

... [Eksik dize]^[48] ... Başı hariç. Bedeni paramparça.

AGAUE

Benim işlediğim suçun cezasını neden Pentheus çekti?

KADMOS

O da senin gibi tanrıyı saymakta kusur etti; tanrı da hepinizi birden, seni de, kız kardeşlerini de, Pentheus'u da aynı felakete sürükledi; sarayıyla beraber beni de yere serdi; zaten benim erkek evladım yoktu, şimdi senin doğurduğun erkeği de en çirkin, en şerefsiz bir ölüm elimden aldı.

(Pentheus'un ölüsüne dönerek)

Ah yavrum benim, bütün evim barkım sana bakıyordu, sarayımın direği sendin, sen, torunum benim! Thebai seni sayıyordu. Sen varken ihtiyar dedene kimse el kaldıramaz, kaldıran hemen belasını bulurdu. Şimdi beni, Büyük Kadmos'u, Thebai ırkını toprağa ekmiş ve ekinlerin en güzelini toplamış adamı bir köpek gibi yerinden yurdundan kovacaklar. Benim en çok sevdiğim insan sendin yavrum! Ölmüşken de yine en çok sevdiklerim arasında kalacaksın. Yavrum, bir daha artık elinle çenemi okşamayacaksın, beni kucaklamayacaksın, "Dede sana kim yan baktı, kim el kaldırdı? Kim kalbini kırdı, kim canını sıktı? Söyle saygısızlığının cezasını vereyim!" demeyeceksin. Ben artık bahtsız, zavallı bir insanım! Sen de öyle yavrum! Perişan anan da, kız kardeşleri de! Tanrı kudretine karşı koyan varsa gelsin, şu ölüye baksın da tanrılara inansın!

KOROBASI

Derdine ortağım Kadmos. Torunun cezasını hak etmişti, ama yine de bu ölüm senin için çok acı.

AGAUE

Babacığım, görüyor musun her şey nasıl da değişti! Birkaç dakika öncesine kadar, işlediği cinayetle gurur duyan ben, şimdi acı içindeyim. Eve ganimet diye lanetimi getirmişim! Artık ellerime oğlumun kanı bulaştı, bu kirli ellerle onun bedenine nasıl dokunayım? Böyle bir lanetle yaşarken oğlumu nasıl göğsüme bastırayım? Nasıl yapayım da onun her parçasına bir ağıt yakayım?

... [Eksik dize] ...

Evladımın cesedini hangi kefene sarayım? Yavrum, seni bu lanetli ellerle değil de hangi ellerle gömeyim?

(Pentheus'un parçalarından birini kaldırır ve oğlunun bedenini birleştirmek için Kadmos'tan yardım ister. Tabuta

koymadan önce her parçaya ayrı ağlar.)

Gel baba. Bu bahtsız çocuğun başını geri koyalım. Elimizden geldiğince onu yeniden birleştirelim. Ah, bu güzel yüz! Bu güzel çocuksu ağız! Artık başına örttüğüm bu kefen paramparça vücudunu, bir zamanlar benim dünyaya getirdiğim bu vücudu sevgiyle saracak.

... [Eksik dize] ...

KOROBASI

Bu manzarayı görenler, Dionysos'un Zeus'un oğlu olduğunu öğrensin.

DĪONYSSOS, AGAUE, KADMOS,

BAKKHALAR KOROSU

DİONYSOS

Ben Dionysos, Zeus'un oğlu, bir tanrı olarak Thebai'ye döndüm. Ama Thebai halkı beni reddetti. Beni aşağıladılar, bir insanın oğlu olduğumu ileri sürdüler ve bu kadar kâfirlik yetmezmiş gibi bir de ete kemiğe büründüğümde beni tehdit ettiler. Benim aziz tuttuğum bu insanlar, velinimetlerine ihanet ettiler. Artık onları bekleyen son acıları açıklıyorum. Tıpkı düşmanlar gibi şehirden uzak diyarlara sürgün edilecekler. Gittikleri diyarlarda birer köle olarak perişan hayatlar sürecektir, savaş esirlerinin karşılaştığı her türlü aşağılamaya maruz kalacaklar.

(Pentheus'un cesedine bakar.)

Bu adam hak ettiği biçimde öldü, parçaları kayalıkların arasına dağıldı. Sizler şahidimsiniz: Öfkeyle karşıma dikildi, ellerimi bağlayıp beni aşağılamaya çalıştı, en yapılmayacak şeyleri yaptı. Bunun sonucunda da en olmayacak kişiler onun cezasını elleriyle verdi. Çektiği cezayı sonuna kadar hak etmişti.

Agae, sana ve kız kardeşlerine verdiğim ceza şu: İşlediğiniz cinayetin kefareti olarak bu şehri terk edeceksiniz. Siz günahkârsınız ve katillerin kurbanlarının mezarı başında huzur içinde yaşaması kutsal olana saygısızlık olur.

(Kadmos'a)

Senin başına gelecekleri de söyleyeyim. Sen insanlıktan çıkıp bir yılan olacaksın. Karın, Ares'in kızı Harmonia da yılan olacak. Zeus'tan gelen bir haberde söylendiği gibi, karınla bir öküz arabasına binip barbarların başına geçeceksiniz. Sayısız bir orduyla birçok şehir talan edeceksin. Ama orduların Apollo'nun kutsal mabedini de yağma edecek ve dönüşlerinde perişan olacak. Seni ve Harmonia'yı Ares kurtaracak ve Bahtiyarlar Ülkesi'ne götürüp yerleştirecek. İşte ben, bir insan oğlu değil Zeus'un oğlu olan ben, Dionysos, size bunları haber veriyorum. İnat edecek yerde hikmetin emrettiğini yapsaydınız Zeus'un oğlu sizi mesut edecekti, sizin koruyucunuz olacaktı.

AGAUE

Dionysos bizi affet, günah işledik!

DİONYSOS

İmana gelmekte geç kaldınız, beni tanıyacağınız zaman tanımak istemiyordunuz.

AGAUE

Dersimizi aldık. Fakat bu ceza çok ağır.

DİONYSOS

Çünkü siz bana, bir tanrıya hakaret ettiniz.

AGAUE

İnsani tutkular tanrılara yakışmaz.

DİONYSOS

Bu kararı babam Zeus çok evvelden vermişti.

AGAUE

Eyvahlar olsun! Zavallı babacığım, biz gurbetlerde sürünmeye mahkûmuz.

DİONYSOS

Ne duruyorsunuz? Başınıza gelecek olan gelecektir.

(Dionysos görünmez olur.)

KADMOS

Ah yavrum, ne müthiş bir felakete sürüklendik! Sen, bahtsız Agaue, perişan kardeşlerin ve ben, zavallı babanız, ne hale düştük! Bu ihtiyarlığımda gurbete, barbarlar arasına gideceğim. Bir barbar sürüsünün başında Yunan topraklarını çiğnemek de başıma gelecek. Ares'in kızı Harmonia, karım, bir yılan olacak ve ben onu düşman mızrakları arasında vatanımın mabetlerini, mezarlarını talan etmeye getireceğim. Zavallı Kadmos, dertlerinin sonu gelmeyecek, Akheron'u geçip yerin altına gittikten sonra bile rahata kavuşamayacaksın.

AGAUE

Ya ben babacığım, ben de senden ayrı, gurbetlerde sürüneceğim.

KADMOS

Zavallı yavrum, bembeyaz bir kuğu yavrusu gibi perişan babanın boynuna sarılsan ne olacak!

AGAUE

Ben vatanımdan çıkıp da nerelere gideyim?

KADMOS

Bilmem yavrum. Baban artık sana yardım edemez.

AGAUE

Elveda evim barkım! Elveda vatanım! Yuvasından kovulan bahtsız Agaue sizi bırakıp gidiyor.

KADMOS

Kızım, bari Aristeus'un ülkesine git, oraya sığın.

AGAUE

Ben sana ağlıyorum babacığım.

KADMOS

Ben de sana evladım, sana ve kardeşlerine.

AGAUE

Dionysos sana ve sarayına ne korkunç, ne insafsız bir yumruk indirdi.

KADMOS

Ona ettiğiniz hakaret çok büyüktü de ondan, Thebai’de adı küçük düşmüştü.

AGAUE

Elveda baba! Yolun açık olsun!

KADMOS

Yolun açık olsun bahtsız kızım, ama artık kolay kolay mesut olamazsın.

(Kadmos çıkar.)

AGAUE

Beni götürün ardımdan gelenler,

dert ortaklarımın yanına,

kardeşlerimin yanına götürün beni!

Öyle bir yere gidelim ki

uğursuz Kithairon görmesin artık beni,

gözlerim görmesin artık Kithairon’u!

Thyrsos bir daha artık karşıma dikilmesin

onunla artık başka Bakkhalar hora tepsin!

(Kadmos, Agaue ve onunla gelenler çıkarlar.)

BAKKHALAR KOROSU

Tanrılar insanların bahtında
türlü türlü gösterirler kudretlerini.
Türlü hallere sokarlar bizi hiç beklenmedik,
umduėumuz Şeyler olmaz
ummadığımız hallere getirirler bizi.
İŞte bu dram da böyle bitti.

[1] Bütün mitografların da itiraf ettiği gibi, Dionysos tam bir Hellen tanrısı sayılmaz. Olympos’a en son gelen bu tanrı değişik kaynaklardan çıkmış birçok efsaneyi kendinde topladı. Dionysos adını taşıyan ve taşımayan birçok tanrıyı bir tanrıya indirgemiş olan Dionysos dininde bütün bu efsanelerin izleri görülmektedir. Girit’te, Mısır’da, Trakya’da ve Thebai’de muhtelif zamanlarda beş Dionysos’un doğmuş olduğu sanılıyor. Trakya Dionysos’unu Homeros biliyordu. İliada şairinin Dionysos’u şarabın bulucusu saymadığını eski Yunanlılar da fark etmişlerdi. Trakyalılar için Dionysos yalnızca sarp dağların bitkisini yaşatan tanrı idi. Paul Foucart şöyle diyor: “Dionysos’u beslemiş olan Naiadelerin yaşadığı akarsular ilkin yalnız dağ bitkilerini besliyorlardı. Dionysos’un arkadaşları ve Naiadelerin kardeşleri olan Satyrler ormanlarında yaşayan ve sürüler arasında dolaşan ikinci derecede tanrılardır. Sonraları Dionysos’un nüfuzu ovaya inmiş, meyve ağaçlarına, asmaya, incire ve diğer bitkilere yayılmıştır; ama ormanlık yaylalar, sık meşe ve çam ormanları, sarmaşıklı mağaralar her zaman Dionysos’un asıl yurdu sayılmıştır. Bu ıssız yerlerde hüküm süren kudretli tanrının tabiatını öğrenmek isteyen insanlar bu tanrının ülkesinde olup biten olayları gözlemlemişler, bu olaylara anlamlar vermişlerdir. Frigler gördükleri köpüklü ve gürültülü çağlayanları, yaylalarda otlayan boğaların böğürmelerini, ormanlarda rüzgârın çıkardığı garip sesleri Dionysos’un sesleri ve çağrışları diye aldılar ve ormanlık dağlarda delice sıçrayıp dolaşan bir tanrı tasarlادılar. İşte din bu tasavvuru benimsedi. İnsanların tanrıları hoşnut etmek için buldukları en iyi çare, onları, güçlerinin yettiği kadar taklit etmek, hayatlarını onların hayatına uydurmak olmuştur. Nitekim Trakyalılar da Dionysos’un tanrısal çılgınlığına varmak istemişler ve dağlarda, göze görünmeyen bu tanrının ardından koşmuşlardır... Bu dinin vaat ettiği sonuç, doğunun her zaman, uzvi ve ruhi türlü çarelerle aradığı sonuçtur: Tanrısal bir çılgınlık, bedenden ayrılan ruhu tanrıya kavuşturan bir kendinden geçme. Bakkhalar bize Dionysos dinindeki bu çılgınlığın sadık bir tablosunu vermektedir. Fakat Euripides yalnız Trakya efsanelerini ve ibadet şekillerini vermekle kalmamıştır. Onun anlattığı Dionysos’un birçok cephesi vardır. Bu tanrı yalnız yüksek dağların coşkun tanrısı değil, Mısır Dionysos’u Osiris gibi de sakin, vakur, esrarlı, barışçı bir tanrıdır: Tarımı, sanatları ve uygarlığı korur. Euripides’in Bakkhos’u, Girit Dionysos’u gibi şarabı bulan tanrıdır. (ç.n.)

[2] Dionysos’la Tanrı Soma arasında büyük bir benzerlik görülüyor. Decharme şöyle diyor: “Hint kültürü araştırmacıları Dionysos’un doğum efsanesiyle Soma’nın arasında benzerlik görmüşlerdir. Veda’da Soma, tanrılar için dökülen ekşi et suyudur; sonradan bu su tanrılarla insanlar arasında elçilik eden bir tanrı olmuştur. Tanrı Soma’ya “vinas” (sevgili) lakabı verilmişti. Aryanların kardeşleri Avrupa’ya ve Yunanistan’a gelince bu “vinas” lakabını üzümün suyuna verdiler (vin). Dionysos nasıl Zeus’un baldırına giriyorsa Soma da İndra’nın baldırına girer. O da Dionysos gibi, yıldırıma çarpılan anasının karnından düşer; onun gibi iki defa doğar ve “iki doğumlu” adını alır (Dwidijianman). (ç.n.)

[3] Eleusis şehrinde kutlanan dini ayinler. (ç.n.)

[4] Orpheus’a isnat edilen dini destanlar. (ç.n.)

[5] P. Foucart diyor ki: “İlkçağ insanları doğa kuvvetlerini insana üstün varlıkların tezahürü olarak görürlerdi. Bu üstün varlıklardan biri tohumları besleyici özlerle büyütüyordu, tabii bu tanrının dişi olması lazım geliyordu (Demeter). Bitki ancak yaş unsur sayesinde doğup büyüebiliyordu, bu unsuru da bir erkek tanrı saydılar (Dionysos). Bitkilerin meyve verebilmesi bu iki tanrının bir araya gelmesine bağlı olduğu için onları kardeş, yahut karı koca, yahut da ana oğul olarak tasavvur ettiler. (ç.n.)

[6] Zagreus'un Titanlar tarafından parçalanması efsanesi Girit'ten gelmez. "Bakkhos'un başına gelen felaketler, ölmesi ve dirilmesi, Dionysos-Zagreus efsanesinin esasıdır. Bu efsanenin bazı unsurları Girit'ten ve Frigya'dan gelmiş olabilir: Fakat Orpheus destanlarından sonra bu artık bir Yunan efsanesi olmuştur." (P. Foucart) "Dionysos'un ıstırapları yahut 'Passion'u, Osiris'in felaketlerine benzemektedir. Her ikisi de düşmanlarının baskınına uğrar, öldürülmekle kalmayarak parçalanırlar. Her ikisinin parçalarını bir tanrıça toplayıp bir araya getirir ve yeniden yaşatır." (P. Foucart) Aynı yazarın kanaatine göre, bu öldürülen tanrı fikri Mısır'dan gelmiştir. Ona göre Dionysos dini, İsa'dan önce XVI. veya XV. asırlarda Mısırlıların Ege Denizi'ndeki adalara ve Hellen Yarımadası'nın doğu kıyılarına yerleştiği devirde doğmuş, yahut esaslı bir değişikliğe uğramıştır. Zaten Yunanlılar da Dionysos'la Demeter'in Mısır'dan geldiğine inanıyorlardı. Mısır efsanelerinin Dionysos ve Orpheus mysterlerine etkisi ne olursa olsun, iki tarafın insanlara vaat ettiği ölmezlik ve kurtuluş aynı değildir. Orpheus efsanelerine göre, insan kendindeki ölümsüz unsuru ölümlü unsurdan ibadet yolu ile ayırıyor, ruhunu beden hapisanesinden kurtarıyordu. Böylece insan ruhu kalıptan kalıba girerek temizleniyor, yeryüzünde tanrı ile birleşmesi ilerdeki mutlak ve ebedi kaynaşmanın başlangıcı oluyordu. Mısırlıların ibadetleri ise ruhun bedenden ayrılarak tanrı ile kaynaşmasını hedef tutuyordu; onlar ölünün kendi şahsiyeti içinde kalmasını, cesedin hiç bozulmadan dirilmesini istiyorlardı. Bununla beraber Mısırlılar da ölümlerin birkaç defa dirildikten sonra bedenlerinden ayrılıp ölümsüz cevhere kavuşacaklarını düşünmüş olabilirler. (ç.n.)

[7] Üçleme: "Triogia" karşılığı, üç tragedyanın oluşturduğu bütüne verilen isim. (ç.n.)

[8] Henri Veil diyor ki: "Bakkhalar tragedyası netice itibariyle Dionysos'un bir methiyesidir. Dini duyguları o kadar coşkun bir ifade ile anlatıyor ki okuyucu, aklın zayıf eleştirilerini unutarak mistik ruhun sarhoşluğuna sürükleniyor." (ç.n.)

[9] P. Decharme'a göre: "Hiçbir yerde koronun biriliği buradaki kadar tam değildir, hiçbir koro bu kadar kudretli değildir. Koro olaya adım uydurmakla kalmayarak olayla coşmaktadır. Olaylara girmeyen koro bu coşkun bağlılık sayesinde drama heyecan katarak önemli bir rol oynamaktadır." Korodaki kadınların coşkun şarkılarına boğuk ve derin davul gümbürtüleriyle keskin, ince kaval sesleri karışmaktadır. (ç.n.)

[10] Lidya elbisesi (ç.n.)

[11] Bakkhalar tragedyasında Dionysos hem tanrı, hem aktördür. (ç.n.)

[12] Kadmos, Theabai'nin efsanevi kurucusudur; Ares'le Afrodite'nin kızı Harmonia ile evlenir ve ondan dört kızı olur: İno, Antiope, Agaue, Semele. Zeus, Semele'ye aşık olur. Hera, Zeus'un karısı, Semele'yi kıskanır, ihtiyar bir sütnine şekline girerek yanına gelir ve ona, "Zeus'a yalvar da sana kendisini tanrı olarak bütün haşmetiyle göstereyim," der. Semele kanarak Zeus'tan bunu ister; Zeus da şimşek ve yıldırımlarla kendisini gösterince Semele yanar, yanarken de karnındaki yedi aylık çocuğu, Zeus'un oğlu Bakkhos'u düşürür. Zeus çocuğu kurtarır, baldırının içine saklar. Vakti gelince Bakkhos, Zeus'un baldırından yeniden doğar. Zeus, oğlunu Hermes vasıtasıyla Nysa Dağı'ndaki Nymphalara (orman perilerine) emanet eder. Dionysos orada sarmaşık ve asma ile örtülü bir mağarada büyür. Bir gün üzümü tadar ve sever, sonra üzümün suyunu çıkarmayı düşünür, bu suyu içer ve sarhoş olur. Sonra bu suyu Nymphalara da içirir ve hep beraber sarhoş olarak dağlarda, ormanlarda koşuşmaya başlarlar. Bundan sonra Bakkhos, coşkun alayının başına geçerek üzümü dünyaya yaymak için uzak

memleketleri dolaşmaya başlar. (ç.n.)

[13] Asya'dan maksat Küçük Asya, yani Anadolu'dur; şarap dinlerinin ana vatanı Küçük Asya'dır. (ç.n.)

[14] Thyrsos, ucunda bir çam kozalağı yahut sivri bir demir bulunan sarmaşık ve asma dallarıyla sarılı uzun bir değnektir. Thyrsos hem dini bir simge hem de bir silahtır. Sarmaşık, asmadan daha evvel, Dionysos'un bitkisi olmuştur. (ç.n.)

[15] Mainadlar Bakkhaların en çılgın ve azgın olanlarıdır. (ç.n.)

[16] Tmolos, Batı Anadolu'da, Orta Lydia'da bir dağdır (Manisa civarındaki Bozdağ). Tmolos'un üzümü ve zafıranı meşhurdur. Bakkhos'un korosundaki kadınlar Tmolos'tan gönüllü olarak gelen ve belki Thyade adını alan sakın ve vakarlı Bakkhalarıdır. Ötekilerse, Dionysos'a karşı geldikleri için tanrının çıldırtıp dağlarda yersiz yurtsuz yaşamaya mahkûm ettiği Thebaili kadınlar, Mainadlardır. (ç.n.)

[17] Rea varlıkların ilk anası sayılır, toprağın yaratıcı kudretini ve bereketini temsil eder, Dionysos'la birlikte dağlardaki vahşi bitkileri büyütür. Ona ibadet için kullanılan aletler, kavallar ve tefler, zamanla Bakkhos cümbüşlerine de karışmıştır. (ç.n.)

[18] Davul dediğimiz alet daha ziyade büyük bir tefdir, fakat çıkardığı sese uygun olması için davul demeyi tercih ettik. (ç.n.)

[19] Bromios, Dionysos'a takılmış bir addır, kelimenin manası “gümbürtülü”dür. Dionysos yıldırımlar arasında doğduğu için kendisine bu ad verilmiş olacaktır. (ç.n.)

[20] İnsan, Dionysos'u parçalayıp yedikten sonra yıldırımların yaktığı Titanların küllerinden doğmuştur, onun için özünde bir ikilik vardır: Titanların küllerindeki tanrı cevherinin bir kısmı insanlara geçmiştir. Bu cevheri, Titan vücudunun toprak unsurundan, maddi ve fani unsurdan sıyırmak için birtakım ibadetlere girişmek gerekiyordu. Kendini Bakkhos'a vermek, Bakkhos'un kendisi olan şarabı vücudumuza katarak tanrılaşmak bunun için lazımdı. (ç.n.)

[21] Bakkhalar, tanrıları Bakkhos'a yakınlıklarını ve benzerliklerini belirtmek için kendilerine onun adını vermişlerdi. Dionysos'un ikinci bir adı olan Bakkhos da, Yunan dilinde söyleyen, bildiren manasına geliyordu. (ç.n.)

[22] Boğa boynuzlu tanrı, Dionysos'un kendisidir. Dionysos sadece bitkilerin tanrısı sayıldığı zamanlarda boğada tecelli ediyordu, insanlar topraktan mahsul alabilmek, tohumun gizli hayatını devam ettirmek için boğayı ibadet olarak parçalayıp yiyorlardı. (ç.n.)

[23] Dionysos dininde yılanlar yeraltı hayatının bekçileriydi, toprağın altına giren ruhları koruyorlardı. Zeus, Kore ile bir yılan şekline girerek birleşmiş ve Dionysos-Zagreus bu birleşmeden doğmuştu. (ç.n.)

[24] Benekli ceylan postu (nebris) Bakkhaların omuzlarına taktıkları kutsal bir nesne idi. Bakkhos'a kurban edilen hayvanlar Bakkhos'tan ayırt edilemezdi. Bakkhaların avlayıp yedikleri ceylanın postu, Dionysos'la birleşmelerinin bir simgesi idi. (ç.n.)

[25] Narteks bir nevi kamıştır, içindeki öz kabuğu yakmadan uzun zaman yanar. Prometheus gökten ateşi bu kamışla çalmıştır. Dionysos dininde narteks, doğada, ruhlarda ve bitkilerde uyuyan coşkunluğun sembolüdür. (ç.n.)

[26] Kuretarlar Giritli tanrıça Rea'nın, Korybantlar da Frigyalı tanrıça Kybele'nin rahipleri idi. Sonradan bunlar hizmet ettikleri tanrıçalardan ayırt edilmez olmuşlardır. Kybele dağların, çöllerin, mağaraların, Rea da dünyanın ebedi akışının tanrıçası idi. Bu iki tanrıça da birbirine karışmıştır. Kybele doğanın durgun haşmetini, Rea ise dinamik kudretini temsil ediyordu. Her ikisinin de arabalarını aslanlar çekiyordu. Rea Zeus'u, henüz çocukken, Kronos'un elinden kurtarmış ve Gaia'ya teslim etmişti. Hesiodos'un anlattığına göre Gaia, Zeus'u Girit'te büyüttü. İlk onu karanlık gecede Lyktos'a götürdü, sonra sık ormanlarla örtülü Argaios dağındaki bir mağaraya sakladı. Orada bir keçi, çocuk tanrıyı emzirirken Kuretarlar ile Korybantlar tunç kalkanlarını üzerine tutuyorlar ve çocuğun bağırsıklarını tunç sesleriyle boğuyorlardı. Kuretarlar ile Korybantlar, ayinlerini baş döndürücü rakslarla, bağırsımalara, flüt, davul ve tunç sesleriyle yapıyorlardı. Böylece, gümbürtülü bir vecd içinde kendilerinden geçerek zamanın akışına kapılıyorlardı. Demek ki Kybele de coşturucu, sarhoş edici ayinlerle kutlanıyordu. Bu ayinlerde de gaye kendinden geçerek tanrıyı bulmaktı. (ç.n.)

[27] Trieterit bayramları, Thebaililerin iki senede bir kutladıkları coşkun Bakkhos ayinleri idi. Dionysos her sene yeniden dirildiği halde bu bayramların niçin iki senede bir yapıldığı bir türlü izah edilememiştir. (ç.n.)

[28] Çiğ et yemek en eski dinlerden kalma bir ayin olsa gerektir. İlk insanlar, tanrılaştırdıkları hayvanları yemekle onlardaki tanrısal kudretin kendilerine geçeceğini sanıyorlardı, insan düşüncesi ilerleyip de tanrıları hayvanlardan ve bitkilerden ayırınca ilk inanışlar unutuldu, fakat tanrılarla hayvanlar ve bitkiler arasındaki münasebetler büsbütün kaybolmadı. İnsanlaşan tanrılardan her birinin bir hayvana yahut bir bitkiye yakınlığı kabul ediliyor, sonradan bu yakınlık türlü türlü efsanelerle izah edilmeye çalışılıyordu; mesela bir hayvan bir tanrıya müşkül bir anda yardım ediyor, yahut da tersine ona bir kötülük ediyordu. Dionysos dininde çiğ et yemek tanrı ile birleşmek, kaynaşmak içindir. Yenilen hayvan, boğa, koç, ceylan ve daha başka hayvanlardı. Bu ayin bir çılgınlık içinde yapılıyordu. Bakkhalar hayvanı parça parça edip yiyorlardı. Orpheus bu ayinlerin vahşiliğini gidermeye çalışmıştı. Belki şarap içmekle de tanrıyla birleşebileceği fikrini getiren odur. Bu doğru olmasa bile Orpheus'un insan eti yenmesini önlediğine inanılabilir. Platon'un kanaati de böyledir. (ç.n.)

[29] Tmolos'tan (Bozdağ) akan deredeki altına ve Bakkhaların takındıkları altınlara gönderme. (ç.n.)

[30] Teiresias, Eski Yunan âleminin en ünlü kâhinidir. Thebai'de doğmuş, yedi yaşında kör olmuştur. Rivayete göre körlüğünün sebebi bir ırmağın kenarında Pallas'ı çıplak görmüş olmasıdır. İnsanların yedi misli uzun yaşadığı efsanesi de vardır. Aynı kâhin Odysseia'da, Sophokles'in Kral Oidipus'unda, Antigone'sinde ve Euripides'in daha başka tragedyalarında görülür. (ç.n.)

[31] Pentheus Dionysos'u Hellenleşmiş çehresiyle anlatıyor. Dionysos'ta erkeklik ve dişilik bir araya gelmektedir. Bu çehre insanların ulaşabileceği son saadetin ve mükemmelliğin simgesidir. Erkekle dişinin bir olması, insanın bütün arzularını kendinde tatmin etmesi, Platon'un Şölen'de bahsettiği ayrılığın sona ermesidir. Trakya Dionysos'u yaşlı ve sakallı bir insan suretinde temsil

ediliyordu. Hellen Dionysos ise saçları omuzlarına dökülen güzel bir delikanlı idi. Yunan heykeli, Dionysos'u bu şekli ile almıştır. Her iki Dionysos'un çehrelerindeki kabalık-incelik farkı bu tanrılara yapılan ibadetlerde de görülür. Her hususta olduğu gibi burada da Hellen zekâsı ruhları sükûnete, ölçülülüğe götürmüştür. (ç.n.)

[32] Çılgınlık ve geleceği görme kudretinin yakınlığı Yunanlılar arasında pek yaygın bir inanıştı. Yunanca da aynı kelime hem çılgınlık hem de kâhin manasına gelmektedir. Platon'a göre de çılgınlık mutlaka utanılacak bir şey değildir, hatta çılgınlık bir tanrıdan gelirse insanı en üstün iyiliklere götürebilir. (ç.n.)

[33] Parnassos'un çatal tepesinde geceleri bazen bir alev görünürmüş. Bir efsane bunu Dionysos'un orada Thyadelerle meşalelerin ışığında hora tepmesiyle izah ediyordu. Thyadeler iki yılda bir Bakkhos cümbüşlerini Parnassos'un tepesinde kutluyorlardı. (ç.n.)

[34] İyilikler ve kötülükler doğuştan ruhlarımızdadır: Kaderimiz onlara bağlıdır. Dionysos bizi coşturarak içimizde uyuklayan şeyleri vaktinden evvel uyandırır, bilincimizin altındakini üste çıkarır. Böylece bize kendimizi tanıtır ve doğru yolu buldurur. Eskiler "In vino veritas" ("Şarapta fazilet vardır") derlerdi. Platon, Yasalar'da diyor ki: "Sarhoşluk insanın ruhunu çocukluğundaki haline koyar. İnsanları tanımak, karakter farklarını görmek ve onları daha iyi yapmanın yollarını bulmak için sarhoşluktan daha ucuz, daha emin ve daha kısa bir yol yoktur." Zeus, Dionysos'tan şikâyet eden Hera'ya şunları söyler: "İnsanları senin anlattığın kötü hale sokan ne şarap ne de Bakkhos'tur: Bunu yapan içkinin ifradı, şarabın ölçüsüz ve hayasızca kullanılmasıdır. Ölçüyle içen insan tersine daha neşeli ve daha sevimli olur." (Lukianos: Tanrıların Konuşmaları) (ç.n.)

[35] Akteon, Agaue'nin oğludur, ömrü vahşi hayvan avlamakla geçer ve kendi köpekleri tarafından parçalanır. Ölümüne türlü türlü sebepler bulunmuştur. Euripides'e göre avda Artemis'le boy ölçüştüğü için parçalanmıştır. Daha yaygın bir rivayete göre Akteon avda dolaşırken bir çeşmede Artemis'i yıkanırken görmüş, Artemis kızarak onu kendi köpeklerine parçalatmıştı. (ç.n.)

[36] Pharos, Mısır sahilinde küçük bir adadır. Büyük İskender İskenderiye'yi kurduğu zaman bu adayı sahille birleştirmişti. Yüz ağızlı nehir de Nil'dir. Yunanlılar Dionysos'u Mısırlıların tanrısı Osiris ile bir tuttukları içindir ki şair Mısır'ı da cümbüşlerin kutlandığı ülkeler arasında sayıyor. Foucart'a göre, XVIII. hanedanın zamanında Yunanistan'a göç eden Mısırlılar, Eleusis'te yerleşmiş ve Yunanlıları İsis'le Osiris'e inandırmışlardır. Mısırlılar şarapla buğdayı bu tanrıların bulduğuna inanıyorlardı. Yunanlılar sonradan Dionysos ve Demeter'e taparken İsis'le Osiris'e tapmış oluyorlardı. (ç.n.)

[37] Dionysos Thebai'de hakaret gördüğü için Koro ona serbestçe tapabileceği yerlere gitmek istiyor. Olympos, Thessalia ile Makedonya arasındadır, Pieria da Makedonya'ya yakındır. Euripides Pieria'da Kral Arkhelaos'un sarayına sığınmıştı, orayı övmesi biraz da bu yüzdendir. Dionysos dini Pieria'da büyük bir rağbet görmüştü. Büyük İskender'in anası Olympias'ın bu dine girdiği ve İskender'in de fetihlerinde Dionysos'u temsil ettiği rivayeti vardır. (ç.n.)

[38] Dionysos dini ilkin aşağı tabakalar arasında yayılmıştı, Attika'nın en halka yakın tanrısı o idi. Hristiyanlık başlarken Dionysos dinine sadık kalmaya çalışanlar fakir insanlar olmuştur. (ç.n.)

[39] Bu dizeden itibaren Dionysos'un şahsiyeti ikileşiyor. Sonraları Pentheus'un ve Agaue'nin

şahsiyetleri de ikileşecektir. Dionysos dininde bu ikileşmenin yeri vardır. Dionysos’a tapan, çılgınlık yolu ile kendinden uzaklaşmaya ve Dionysos’un şahsiyetini benimsemeye çalışırdı. Oysaki Dionysos’un iki şahsiyeti vardı: Biri halim selim, öteki azgın ve insafsızdı. Dionysos coşkuluğuna erenlerde de bu ikiliğin görülmesi gerekiyordu. Sarhoşluğun başlıca özelliği insanları ikileştirmesidir: Eskiler sarhoşluğu ruhların içyüzlerini,alt bilinçlerini meydana çıkarmak için bir araç olarak kullanıyorlardı. (ç.n.)

[40] “Dionysos’a tapan, coşkuluğun son haddine varınca tanrıyı gözleriyle görüyordu. Philon diyor ki: “Bakkhalar ve Korybantlar arzu ettiklerini görünceye kadar coşuyorlardı.” (ç.n.)

[41] Pentheus’un adında matem manası da vardır. (ç.n.)

[42] Semele, Dionysos’u doğurup ölünce Zeus çocuğunu baldırına sokmadan önce Dirke’nin sularında yıkayıp temizlemişti. (ç.n.)

[43] Nysa efsanevi bir dağdır; Hermes, Zeus’un emriyle Dionysos’u çocukken bu dağın perilerine emanet etmişti. Homiros’a göre Nysa Dağı Trakya’dadır, fakat Thessalia’da, Makedonya’da, Hindistan’da, Arabistan’da ve daha başka yerlerde de bu adda dağlar vardır. Efsaneler bu dağı bir yere yerleştirmeyerek onun gökten yere inmiş bir dağ olduğunu kabul etmişlerdi. (ç.n.)

[44] Euhios, Bakkhos’un lakaplarından biridir; Bakkhalar’ın Euhoi diye bağrıışmalarından geldiği sanılıyor. (ç.n.)

[45] Bakkhos’un bir başka adı. (ç.n.)

[46] Pentheus odasında Bakkhalar gibi tepinip döndüğü için saçları bozulmuştur. Bakkhalar coşkuluğun son haddine varmak için şaraptan daha başka vasıtalar da başvuruyorlardı: Hora teperek bağrıışmak da onları vecde getirebiliyordu. Bu bakımdan Dionysos ayinleriyle dervişlerin dönmeleri arasında benzerlik vardır. Gerçekten dervişler aç karnına dönerek, başlarını ve gövdelerini muayyen ritimlerle sallayarak ve durmadan haykırarak sarhoş olabiliyorlardı. İçlerinden birinin ulaştığı vecd hali kolayca ötekilerine sirayet ediyordu. (ç.n.)

[47] Gorgonlar Phorkys ile Keto’nun üç kızıydı. Bu korkunç ejderlerin saçları yılanlardandı ve onlara bakanlar hemen taş kesiliyorlardı. (ç.n.)

[48] Bakkhalar’ın son sahnesinde birçok dize eksiktir. Pek önemli olan bu eksiklikler üzerinde türlü iddialar ileri sürülmüş, fakat kesin bir sonuca varılamamıştır. (ç.n.)